[illegible]

ચિંતકની

ડાયરી

શ્રી સત્ય મેવ જયતે.

કન્યા વિક્રયની ક્રૂરતા

નાટક.

રચનાર

તથા

મુબઈમાં પ્રસિદ્ધ કરનાર,

લક્ષ્મીદાશ પમાણંદદાશ ભુતા

રહેવાશી રાજુલા.

(સ્ટેટ ભાવનગર-કાઠીયાવાર)

—:-o-:—

પ્રથમ આવૃતી

પ્રત ૧૦૦૦

સન. ૧૯૧૪ સવંત ૧૯૭૦

ચૈત્ર સુદ ૯ (રામનવમી)

લેખક. લક્ષ્મીદાશ પરમાણંદદાશ ભૂતા રાજુલાકર.

આ પુસ્તક નં. ૩૧૮–૩૨૨ કાલકાદેવી રોડ, મુંબઈ. "મરાઠા મિત્ર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં" ગોપાળરાવ દાજીબા દળવીએ છાપ્યું અને લક્ષ્મીદાસ પરમાણંદદાસ ભૂતા રાજુલાકર પોતે પોતાના માટે પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મનસુર બિલ્ડીંગ મુંબઈ મુકામે પ્રસિદ્ધ કર્યું.

" પ્રબોધ વાચક "

,, સાહસ કર્મ કર્યા થકી

,, થાય હર્ષનો નાશ

પણ

,, નિતી વર્તન આચરે

,, પામે કદી ઉલ્લાસ

,, વિનાશ કાળે વિપરીત બુધ્ધિ

,, થતાં ન રહે ચિત્તની શુધ્ધિ

તોપણ

,, ધિરજના ફળ મીઠાં છે

એટલુંજ નહીં પરંતુ

,, કોઈ વખત માઠાં પણ છે.

મુખ્ય પાત્રોના નામ.

પુરૂષ વર્ગ.

રૂપજીમેતા	કન્યા વિક્રય કરનાર. એટલે દીકરીનું વેચાણ કરવામાં પહેલે નંબરે હુશીઆર.
પ્રાણુલાલ	રૂપજીમહેતાનો પુત્ર અને કન્યા વિક્રયનો નિષેધક.
સૌભાગ્યચંદ્ર	પ્રાણુલાલનો બાળ મિત્ર લલિતાનો પતિ અને એક લક્ષાધિપતિ ગ્રહસ્થનો પુત્ર.
મહેતાજી	સૌભાગ્યચંદ્રનો નોકર.
બુઢ્ઢાવર	સાઠ વરસની ઉમ્મરે લગ્ન કરવાની ઇચ્છા રાખનાર.
અણુવર	બુઢાવરની સાથે જાનમાં આવેલા જાનઇઆ મંડળમાં સૌથી અગ્રેસર.
ગોવરધન	કન્યાઓનું વેશવાળ કરનાર લાલચુ દલાલ.
ન્યાયધીશ	હાઇકોર્ટમાં ધર્મ આસનપરની પવિત્ર જગ્યાપર બિરાજનાર.
જેલર	જેલ ખાતાના ઉપરી આધકારી સાહેબ—
દેશીમંડળ	કન્યા વિક્રય નિષેધક પ્રાણુલાલ પ્રત્યે દીલસોજી બતાવનારૂં.
સિપાઇઓ	જેલ ખાતાના હાઇકોર્ટના વીગેરે પરચુરણ પોલીશ.

જાનઇઆ—જાનમાં આવનાર ગૃહસ્થો.

સ્ત્રી વર્ગ.

હરખ	રૂપજી મહેતાની સ્ત્રી.
લલિતા	રૂપજી મહેતાની પુત્રી. સૌભાગ્યચંદ્રની સ્ત્રી.
કમળાવંતી	સૌભાગ્યચંદ્રની બ્હેન.—પ્રાણુલાલની સ્ત્રી.
સ્ત્રીમંડળ	લલિતા પ્રત્યે માનની દ્રષ્ટીથી અવલોકન કરનારૂં.
શ્રીનીતીદેવી	પ્રાણુલાલ ઉપર પુર્ણ પ્રસન્ન થએલી.

જાનડીઓ:—જાનમાં આવનારી સ્ત્રીઓ.

કન્યા વિક્રયની ક્રૂરતા.

નાટક.

પહેલો અંક પ્રવેશ પહેલો

નાટકનો પ્રારંભ

ઇશ્વર સ્તુતિ

મંગળા ચરણ

ગાયન (૧)

દિનદયાળ દિનના નાથ સકળ અકળ વિશ્વનાથ,
કષ્ટ કાપી સુખ સ્થાપી. ભકત જનોની ભિડ ભાંગી
નાટકનો શુભ સાર ગ્રહવા, પ્રેક્ષકોને પ્રેરજે—દિનદયાળ

ગાયન (૨)

જાનડીઓ—વરને પોંખો તમે વહુની માડી રે
આવ્યા તેને લ્યો તમે વધાવી રે
ઘરડા વર ઉભા રહી થાકે રે
નથી ઉભુ રહેવાતું તેનાથી રે
માટે જલદી આવો વહુની માડી રે
લાડકડા વરને સોંપો લાડી રે

અણુવર—ચાલો શેઠ વરને જલદી પોંખી લ્યો. કારણ કે કન્યા-દાનના ટાઇમમાં ચોઘડીયુ બદલાઈ જશે.

રૂપો મેતો—(સ્વગત) મારો બેટો શું જાણે છે હજુ ખબર છે કે રૂ. ૫૦૦૦) બીજા રોકડા લેવા છે.

અણુવર—કેમ શેઠ શું વિચારમાં પડયા

રૂપોમેતો—વિચાર તો એજ કે શેઠ રૂપીયા ૫૦૦૦) રોકડા લઇઆવો અને પછી વરને પોંખવાની વાતકરો

અણુવર—રૂ. ૫૦૦૦ કેવા. એક વખત તો વેશવાળ વખતે રૂ. ૫૦૦૦ આપ્યાછે અને બીજા આજે માગોછો તે શેના

રૂપોમેતો—શેઠ. વેશવાળના તો વેશવાળમાં ગયા અને આતો લગન વખતે લેવાના હવે સમજ્યા શેઠ

અણુવર—લગન વખતે લેવાના ઠરાવના રૂ. ૩૦૦) તો તમોને અગાઉથીજ મોકલી આપ્યા છે

રૂપોમેતો.—એ રૂ. ૩૦૦ તો ભોજન પ્રસાદીના ખરચના મળ્યા છે

અણુવર—ત્યારે હમણાં રૂ. ૫૦૦૦ માંગોછો તે શી બાબતના

રૂપોમેતો—લગન વખતે ખુટીને લેવાની બાબતના. સમજ્યા મોઢામાં આંગળી નાંખી બોલાવો છો તે શરમ નથી આવતી.

અણુવર—બોય શરમનું પુંછડુ. એ કાયદો કયા દેશનો ઘડી કહાડયો.

રૂપોમેતો—એ કાયદો અમારા ઘરનો ઘડી કહાઢયો.

અણુવર—એ કાયદો તમારો કોઇપણ રીતે ચાલવાનો નથી અને અમો તમોને એક પણ પૈસો આપવાના નથી.

રૂપો મેતો—અમારા ઘરના પસાર થએલા કાયદા પ્રમાણે પાંચ હજાર રૂપીઆ લીધા શિવાય અમો વરને પોંખવા ના નથી અને કન્યાને પરણાવવાના નથી.

અણુવર—સલાહ સંપથી કન્યાને પરણાવશો તો ઠીક છે નહીં-તર પછી વેશવાળ કરેલી કન્યાને પડતી મુકી અમો ચાલ્યા જશું.

રૂપો મેતો—કન્યાને મુકી તમો ચાલ્યા જશો. તો તમારા જેવા બીજા સો જાગશે. કન્યા કુંવારી નહી રહે. માટે વધુ ઘટુ બોલતાં વિચાર કરજો.

અણુવર—આવી ખબર અમોને પ્રથમથી હુત તો તમારા જેવા ના લાયક માણસ સાથે અમો કદીપણ સંબંધ જોડત નહીં.

રૂપોમેતો—તો તમોને કોણ પગે પડવા આવ્યું હતું. તમારે સો વખત મુંઢા હાથની ખાદ હતી અને તમે સંબંધ જોડયો તેમાં કહી શું સંભળાવો છો. સાઠ વરસના બુઢાને બીજો કોણ તમારો કાકો કન્યા આપતો તો.

અણુવર—તમારે વધારે કંઇપણ બોલવું નહીં.

રૂપોમેતો—તો તમારે ચુપચુપ પૈસા આપી દેવા.

અણુવર—પૈસા આપવામાં બિલકુલ નહીં આવે.

રૂપોમેતો—તો વરને પોંખવામાં બિલકુલ નહીં આવે.

અણુવર—પૈસા અહિં ન હોય તો કયાંથી લાવવા.

રૂપોમેતો—બધી જાનડીઓના દાગીના મારવાડીને ત્યાં ગીરવી મુકીને લાવવા.

અણુવર—દાગીના સાથે ન લાવ્યા હોય તો.

રૂપોમેતો—રૂ. ૫૦૦૦) દેશમાંથી તારમાં મંગાવવા.

અણુવર—તારમાં રૂપીઆ મોકલનાર કોઈ ન હોય તો.

રૂપોમેતો—સ્પેસીયલ રેલ ગાડી જોડોને તાકીદે લઈ આવવા.

અણુવર—પણ અમારી પાસે રૂ. ૫૦૦૦) પુરા ન હોય તો.

રૂપોમેતો—અધુરા હોય તેની કોઇને ત્યાં ચોરી કરવી.

અણુવર—ચોરી કરવી એ મહા ખરાબ કામ છે.

રૂપોમેતો—તો સાહેબ પારકી દીકરીને વહુ કરવી એપણ મહા અને મ્હોટું ખરાબ કામ છે.

અણુવર—અરે ભગવાન આવા નિર્લજ માણસસાથે કયાં પાનું પાડયું. ઠીક શેઠ હવે તમે શુ કહેવા માંગોછો.

રૂપોમેતો—બસ કહેવાનું એટલુંજ કે રૂ ૫૦૦૦ રોકડા આપો એટલે વરને પોંખી લઇએ અને કન્યાને પરણાવી તમોને સોંપી દઇયે.

અણુવર—પણ શેઠ સાહેબ કાંઇતો ઓછા લેવાના કરો

રૂપોમેતો—શું વેપાર બેપાર માંડયો છે. તમે તમારા મનમાં શું સમજો છો. રૂપીઆ આપવાની સત્તા હોય તો રૂપીઆ આપો નહીં તો પછી જેવા આવ્યા તેવા મોઢું પોથાલી ગચ્છંતી માપી ચાલ્યા જાઓ. વધુ-ઘટુ બોલશો તો પછી સામો હું રૂપજી મેતો છું હજુ તમો મને બરાબર ઓળખતા નથી.

અણુવર—ઠીક ચાલો શેઠ ત્યારે રૂપીઆ ગણી લ્યો

રૂપોમેતો—હવે કેમ સમજી ગયો પેલેથી સમજી ગયોહત તો આ હજારો માણસોમાં મારી આબરૂની પૂજેતી તો ન થાત.

ગાયન (૩)

દીકરીના પૈસા લેવા ઓ ભાઇ
વગર મેહનતની છે આ કમાઇ
સગાઇ વખતે પાંચ લેવા (૨)
લગન વખતે બીજા લેવા (૨)
દશ હજારનો મેળ પુરો થાય—દીકરીના

એક દીકરી છે અત્યારે
બીજી ત્રણ હોય તો ચાર થાયે
ચાલીશ હજારની પુંજી કહેવાય—દીકરીના

પ્રથમ પ્રવેશ સમાપ્ત.

પ્રવેશ બીજો.

ગાયન (૪)

જાનડીઓ.—ડોસા વર તો પરણું પરણું થઈ રહ્યા રે
વર તો આવ્યા છે લાડડીને ઘેર
વર તો ડગુ ડગુ કરી ચાલતા રે
વરની ઉમ્મર મ્હોટીને હોંશ ઘણી ઘણી રે
વરને ખાવીછે માંડવે જઇ ખાંડ
વરતો "સોનાપુર" ગામના ગરાશીઆરે.

પ્રાણુલાલ—પીતાજી પીતાજી આ શું છે ભવાઇ-બ્હેન લલીતાની તમે કોની સાથે કરોછે સગાઇ

રૂપોમેતો—આ તારા બનેવી સાથે કરૂં છું સગાઇ. તેમાં ઉછાછળો થઇ પુછે છે શું ભાઇ.

પ્રાણુલાલ—આ સામે ઉભેલો મરણુને કીનારે પહોંચેલા સાઠ વરસનો બુઢ્ઢણુજી એ શું મારો બનેવી. નર્કના દરબારમાંથી મોકલેલું યમદુતનું ઘરાક. એ શું બ્હેન લલીતાનો વર થશે. અફસોસ-અફસોસ અરે પીતાજી પીતાજી તમે તો આજે સત્યાનાશ વાળી નાખ્યું છે.

રૂપોમેતો—દીકરા રૂ. ૧૦૦૦૦ રોકડા લીધા છે તેમાં સત્યાનાશ શું વાળ્યું છે.

પ્રાણલાલ—અરે પિતાજી રૂ. ૧૦૦૦૦ રોકડાં લેતાં. અરે કન્યા વિક્રયરુપી ક્રૂર કૃત્ય કરવા જતાં અરે કન્યા વિક્રય નામનાં પાપના પોટલાં બાંધવા જતાં આ તમારા દુષ્ટ ચંડાળ અને અભાગી દેહનો અંત કેમ ન આવ્યો.

રૂપોમેતો—પ્રાણુલાલ પ્રાણુલાલ વધુ બોલતી તારી જીભને અટકાવ કારણ કે આ બાબતમાં તારો મોટો લાભ સમાએલો છે.

પ્રાણલાલ—મારો લાભ પીતાજી મારો લાભ એટલે શું.

રૂપોમેતો—એટલે એકે લીધેલા રુપીઆથી તને વરાવવો અને પરણાવી તારો સંસાર સુખી કરવો.

પ્રાણલાલ—આહા. આ હું શું સાંભળું છું. અરે ગરીબ જેવી ગાય નિરપરાધી બાળકીને દુઃખના દરીઆમાં ડુબાડી દઇ અરે તેની સુવર્ણમય સુખી જીદગીને અઘોર સંકટના ખાબોચીઆમાં રગદોળી નાંખી તેના વેચાણ તરિકે લીધેલા લોહીના પૈસાથી પોતાના પુત્રને પરણાવવાની ઇચ્છા રાખનારા તમારા જેવા ઘાતકી પીતાઓને લાખો ફીટક્કાર છે.

રૂપોમેતો—પાણુલાલ એમ સમજવામાં તારી મોટી ભૂલ થાય છે. કારણ કે આપણી જ્ઞાતિમાં બ્હેનના પૈસાથી કેટલાએક ભાઇઓ પરણ્યા છે ને હજુ પણ પરણતા આવે છે.

પ્રાણલાલ—આહા. એકજ માતાના ઉદરમાંથી જન્મ પામેલા ભાઈ અને બ્હેન,—અને તે પોતાની વ્હાલામાં વ્હાલી બેનને સાઠ વરસના ડોસા સાથે પરણાવી દઇ ગાય જેવી ગરીબડી બ્હેનનું જાહેર વેચાણ કરી લીધેલા પૈસાથી પરણવાની અભીલાષા રાખનારા નફટ, નીર્લજ, દુષ્ટ, કલંકીત, બાયલા ભાઇઓને કરોડો ધીક્કાર છે, ફીટકાર છે.

રૂપોમેતો—અરે છોકરા તારા બાપદાદાઓ તો દીકરીના અને બ્હેનના પૈસા લઇ લઇને થાકી ગયા અને આજ તું મારે પેટ પડયો છે એટલે બહુ હુશીયાર થઈ ગયો કેમ ?

પ્રાણલાલ—શુ બાપદાદાઓએ દીકરીઓનાતથા બ્હેનોના પૈસા લીધા હોય તેથી પુત્રે પણ પૈસાલેવા બાપદાદાએ હરામી પણું કર્યું હોય તેથી શું પુત્રે હરામીપણું કરવુ બાપદાદા મુર્ખ, અડબંગ વ્યસની, જુગારી, વ્યભીચારી, ચોર, વિગેરે અનેક દુર્ગોણોથી ભરપુર હોય તેથી શું પુત્રે પણ તેવું વર્તન આદરવું નહિ. નહિ. પિતાજી નહીં બાપદાદા હલકી ચાલના હોય તો પુત્રએ એ ચાલ સુધારવા પ્રયત્ન કરવો. છતાં ન સુધરે તો તેવાહરામી પિતાને જાહેરમાં લાવી બનેતેટલા ખાસડાનો માર મારી સુધારવો એજ પવિત્ર પુત્રોનો પવિત્ર ધર્મ છે,

રૂપોમેતો—અરે દીકરા તું બોલતાં એકદમ વધીનજા આ હજારો માણસોમાં મારી આબરૂપર પાણીના ફેરવ.

પ્રાણલાલ—પીતાજી જ્યારે આબરૂની અને નાકની દરકાર હતી ત્યારે આ સામે ઉભેલા સમશાનમાં જવામાટે ખાપણની શોધ કરવા આવેલા મુદડા સાથે બ્હેનનુ. વેશવાળ કરવા જતાં વિચાર નહોતો આવ્યો પિતાજી હજુ પણ આબરૂની અને નાકની દરકાર હોય તો આ સામે ઉભેલા શબને રજા આપો અને લીધેલા પૈસા પાછા આપી બ્હેનને કોઇ લાયકવર સાથે પરણાવો.

રૂપોમેતો—પ્રાણલાલ પ્રાણલાલ એ કદી પણ બની શકનાર નથી.

પ્રાણલાલ—પીતાજી નહિ બની શકનાર બનાવવું પડશે અને જો નહિ બને તો તેનું મોટું ભયંકર વીપરીત પરીણામ આવશે.

ગોવરધન—ભાઈ પ્રાણલાલ તું સમજુ થઇ તારા બાપની સામો થાય તે ઠીક ગણાય નહીં. તારો બાપ જે કંઇ કરતા હશે. તે વ્યાજબી જ કરતા હશે.

પ્રાણુલાલ—ચુપ રે ચંડાળ નિરાધાર અબળાઓના લોહીના દલાલ ગોર ગોવરધન. દુરથી વાત કર. અરે નફટ, નિર્લજ, દુષ્ટ તને તારૂં પાપી પેટ ભરવા માટે કાંઈ-પણ ધંધો સુઝતો નથી કે અનેક રંક અબળાઓના ભવ બગાડી તું તારો ભવ સુધારવા માંગે છે. પણ ચંડાળ પાપી તેમ કર્યાથી તારો ભવ કદી પણ સુધ-રવાનો નથીં કુમળી કન્યાઓના નિસાસાથી તારો દીકરો મરી જતાં તું વાંજીઓ થઈશ. જમાઈ મરતાં જુવાન દીકરીનો રંડાપો જોઈશ. કાળાં ધોળાં કરી હજારો રૂપીઆ ખરચી મેળવેલી બાઈડી મરી જતાં તું કુતરાની માફક રખડી, રઝળી વગર મોતે મરી જઈશ. પણ પાપી તને કયાંથી સારૂં સુજે. વગર મહે-નતે મળતું ધન તું કેમ જતું કરે.

કપોળ મિત્રના ચોપાનીઆમાં મેં એક વખત વાચ્યું હતું કે.

વેપારી વેપાર કરે સતર આનાનો.
પાલી રળશે માંડ સટો કરશે દાણાનો
સોનું વેચી સરાફ પરાણે પૈસો રળશે
આખો દીન મજુરી કહીને પેટજ ભરશે.
ઓછી મેહનતથી મળે ધંધો કર્યે કલાલને
સાવ મુફ્ત જાજુ મળે દીકરીના જ દલાલને

રૂપોમેતો—પ્રાણુલાલ આ બાબતની વચમાં પડવાનું તારે જરા પણ કારણ નથી. મારી પુત્રીનું હું ગમે તેમ કરવાને સતાવાન છું. કારણ કે તારી બેનનો અને તારો હું પીતા છું.

પ્રાણુલાલ—તું પીતા છો. નહીં. નહીં. નહીં તું પીતા નથી પણ પ્રજાનો ગયા ભવનો કોઇ ઘાતકી શત્રુ છો. અરે જે પારાધી કે જે કસાઈ કહેવાય છે. તે પણ પારકા જીવ-ની હીંસા કરી તેનું લોહી પીયે છે પણ પોતાના ઉદરમાંથી જન્મ પામેલા પ્યારાં બચ્ચાંઓનું તો સદાને માટે રક્ષણ કરે છે.

રૂપોમેતા—અરે હરામી છોકરા તુ. મારાથી વિરૂધ્ધ થઇ જાનમાં આવેલા માણુસોમાં મારી બદબોઇ કરવા બેઠો છે પણ યાદ રાખજે કે પાછળથી તને બહુ પસ્તાવાનો વખત આવશે બસ જા તું હુમણાંને હુમણાંજ મારા ઘરમાંથી નીકળી ચાલ્યો જા.

પ્રાણલાલ—પીતાજી જે ઘરમાં કન્યાવિક્રયરૂપી ક્રૂર પૈસાનો જન્મ થયો છે. અરે જે ઘરમાં દીકરીના રકતનો લોહીનો પૈસો પ્રાપ્ત થયો છે તો તે ઘરનું અન્ન અને જળ આજથી મારે હરામ થઇ ચુકયું છે. માટે પીતાજી તોરણે આવેલા વરને રજા આપો એટલે હુ પણ અહીંથી ચાલ્યો જાઉં,

રૂપોમેતા—તોરણે આવેલા વરને તો હું તારી બેન સાથે પરણાવીનેજ મોકલીશ.

પ્રાણલાલ—તું બેનને પરણાવીને મોકલીશ. તો બેનને પરણાવ્યા પહેલાં હું તારૂં ખુન કરીશ. પણ વ્હાલી બેન લલીતાને બચાવીશ. બચાવીશ અને બચાવીશ,

રૂપોમેતા—શું તારા બાપને ઘરે જ રાજ આવી ગયું છે કે તું મને મારી નાંખીશ હુમણાંજ શીપાઇને બોલાવું છું અને તને પકડાવી દઉં છું અને પછી હું જોઉં છું કે તું મારૂં કેમ ખુન કરીશ.

પ્રાણલાલ—અરે સિપાઈને બોલાવવા ન્હાસી જનાર બાયલા પીતા મને પકડાવ્યા પહેલાંજ તને નર્કનો અધિકારી બનાવી દઉં છું.

,, અરે ક્રૂરીના ક્રૂરી પીતા અક્રૂરી,
,, વેચી બાળાને તું બન્યો પ્રૌઢ સુરી
,, લઈ પુત્રીના પૈસાથી સુખ માણે
,, કરૂં ખુન તારૂં હવે આજ ટાણે.

સુરખ—હં હં પ્રાણુલાલ સબુર કર તારા પીતાપર એકદમ જુલમ ન કર.

પ્રાણુલાલ—માતા માતા મને છોડી દે. મારા દુષ્ટ પીતાને હાર કરી મારી વ્હાલામાં વ્હાલી ગાય જેવી ગરીબડી બેનને બચાવવા દે.

હરખ—પ્રાણુલાલ પ્રાણુલાલ તું જો મારા પેટનોજ પુત્ર હો મેં તારો નવ માશ ભાર જીલ્યો એ સફળ કરવા માંગતો હો. તો અત્યારે એક શબ્દ પણ બોલ્યા સિવાઈ તું તારા પીતાને છોડી દે.

પ્રાણલાલ—હાય અફસોસ—આહા. માયાના મોહમાં માણુસો મોહાઇ જઈ કેવા અકૃત્ય કૃત્યો કરે છે. તેનો દાખલો આજે હું મારે પોતાને ઘરેજ નજરો નજર જોઉં છું. અરે પીતા ઓ દુષ્ટ પીતા તું દશ હજાર રૂપીઆના લોભમાં લોભાઇ જઇ બહેનની આખી જીંદગાની ધુળધાણી કરી નાંખે છે પણ ચોકસ યાદ રાખજે કે

,, હરામી પૈસો હરમમાં હરામ થઈ ચાલ્યો જશે.
,, હકનો પસો જે હશે તે પણ હરામી થઇ જશે.
,, માટે સમજી સજન્નો આ ફંદમાં પડશો નહી.
,, પુત્રી વેચી પૈસા લેતાં સુખ કદી જોશો નહી.

ઓ દુષ્ટ પીતા હવે હું જાઉં છું. આ તારૂ ઘાતકી ઘર સદાને માટે છોડું છું. પણ તું યાદ રાખજે કે આ હરામી પૈસાના જન્મથી તારી જીવતી જીંદગીમાં જીવડા પડશે. અને તે દુઃખથી ભરેલા જીવડા તને રોમે રોમે પ્રગટી નીકળશે. તને મરતી વખતે ખાપણુ પણુ નહીં મળે. તારા દુષ્ટ જીવને કદાચ પરમાત્માના દરબારમાં ઉભા રહેવાની જગ્યા મળશે. તો છેવટમાં મહાન ભયંકર દેખાંતી નર્કની ઉંડી ખાઇ કે જેની અંદર તારી દશાને પામેલા હજારો લાખો અને કરોડો કીડાઓ ખદબદતા હશે તેમાં તને બળાત્કાર કરી હોમી દેશે. માટે હજુ પણ કોઇપણ રીતે બચાય તો બચી

જજે અને ઈશ્વર તરફથી મોંઘામાં મોંઘી કીમ્મતે મળેલો મનુષ્ય અવતાર સુધારી સફળ કરજે.

લલિતા—અરે ભાઈ ભાઇ તારી નિરાધાર અને નાની બહેનને ટળવળતી મુકી કયાં ચાલતો થાય છે.

પ્રાણલાલ—કોણ મારી વ્હાલી બેન લલિતા બેન લલિતા દીલગીર ન થા ઈશ્વર ઇચ્છા પ્રમાણે જ્યાં સુધી એક બીજાનું અંજળ હોય છે ત્યાં સુધીજ ભેગુ રહેવાય છે આજે પીતાને ઘેરથી મારૂ અંજળ સમ્પૂર્ણ થયું છે માટે હું જાઉં છું લલિતા ખેદ છોડી દે.

લલિતા—ભાઇ ભાઇ ખેદ કેમ છોડાય. દુષ્ટ પીતાએ તો મને કુવામાં નાંખી દીધી. અને તેનો તને કાંઇપણ વિચાર નથી આવતો.

પ્રાણલાલ—બહેન વીચાર કેમ ન આવે. વિચાર આવ્યો હતો ત્યારેજ માંડવાની વચોવચ જંગ મચાવી તારી જીંદગી બચાવવાને ખાતર પાપી પીતાનું ખુન કરવા પણ તૈયાર થયો હતો.

લલિતા—ત્યારે ભાઇ એ પાપી પીતાને તે પાર શા માટે ન કર્યો.

પ્રાણલાલ—શું કરૂં બહેન કહેતાં જીભ ઉપડતી નથી છતાં કહેવું પડે છે કે ખીસામાંથી ચપ્પુ કહાડી પીતાને મારવા ગયો એટલામાં માતુશ્રીએ મારો હાથ પકડી અટકાવ્યો અને મ્હેણું માર્યું કે તું મારા પેટનોજ પુત્ર હો મેં તારો નવ માશ ભાર જીલ્યો એ સફળ કરવા માંગતો હો. તો એક શબ્દ પણ બોલ્યા સિવાય તુ તારા પીતાને છોડી દે. તો બહેન માતાનું અખંડ સૌભાગ્ય અમર રાખવાને માટે તને સંકટરૂપી સમુદ્રમાં ડુબાડી દેતાં નજરો નજર જોઇ પીતાને જીવતો રાખ્યો છે અને આપણને જન્મ આપનાર માતુશ્રીનું વચન સત્ય કરી હુ ઘર છોડી હમણાંજ ચાલ્યો જાઉં છું.

લલિતા—ભાઇ. ભાઇ. માતા અને પીતા બન્ને વેરી બન્યા તો હવે મારા માટે શું ઉપાય.

પ્રાણલાલ—બ્હેન ઊપાય તો એવો સજજડ હાથમાં આવ્યો હતો કે એક વખત તારૂં ભાગ્ય સુધારવાને ખાતર હું ક્રુર પોતાનું ખુન કરત અને તે ખુનના બદલામાં સરકાર તરફથી ફાંસીએ ચઢી દુનીઆમાં એક નવું અજવાળું કરી જાત કે કન્યાવિક્રય નામનો અનિષ્ટ કૃત્યનો અટકાવ કરવાને માટે પુત્રએ પોતાના પીતાનું ખુન કર્યું અને તેના બદલામાં ફાંસીની સજા ભોગવી મૃત્યુને શરણ થયો પણ લાચાર છું બ્હેન કે હાથમાં આવેલી બાજી માતુશ્રીએ બગાડી નાંખી અને પોતાનોજ સ્વાર્થ સાધવા માટે પોતાની પુત્રીનું ભવિષ્ય બગાડી નાંખ્યું. તો બ્હેન " ઘર ફીટે ઘર જાય " એ કહેવત પ્રમાણે મારા એકલાનો શું ઉપાય. માટે બેન લલિતા શાન્તી રાખી તારા નિરાધાર ભાઇને આશીરવાદ આપી રજા આપ કે તે કોઇપણ સ્થળે જઇ સુખી થાય,

લલિતા—ના ભાઇ ના હું તને નહીં જવા દઉં. તું ગયા પછી મને કોનો આધાર.

ગાયન (૫)

મુજને તજી નહીં જા વ્હાલા તું વીરા
બ્હેન મન વીરા છે અમુલ્ય હીરા
ટળવળતી મુકી ચાલ્યો તું વીરા—મુજને.
દુષ્ટ પીતાથી હું અકળાઉં
વૃધ્ધ પતીના ભયથી મુઝાઉં
તેમાંથી તું બચાવી લે વીરા—મુજને

પ્રાણુલાલ—બ્હેન બ્હેન હવે મને રોકવાનું ન કર. કારણ કે મારો જીવ બહુજ ગભરાય છે. તારાપર પડતી વિપતિના વિચારથી મારૂં ચિત ઠેકાણે નથી રહેતું. માટે હવે મને આ પાપી ઘરમાંથી જવા દે મારે આજથી આ ઘરનું અન્ન પાણી હરામ થઇ ચુકયું છે. અરે દુષ્ટ કૃત્ય કરનાર માતાપીતા તમને તમારી પ્રજાપર જરાપણ દયા નથી આવતી અરે દીકરીના પૈસામાં અંધ બની તમો તમારા જુવાન દીકરાને પણ ઘરમાંથી કહાડી મુકો છો. ધિક્કાર છે. તમારા જેવા હરામી માતાપીતાને અરે પ્રભુ પ્રભુ તારે જન્મ આપવો હતો તો આવા નિચ હરામી માતપિતાને ત્યાં શા માટે જન્મ આપ્યો. બ્હેન બ્હેન મને હવે આ ઘાતકી ઘરમાંથી જવા દે.

લલિતા—ના ભાઈ ના ભાઈ હું તને હવે નહીં જવા દઉં. તારે જવું હોય તો તું મને મારી નાંખી મારા દેહનો અંત લાવ. મારા અભાગી શરીરના લોહીની નદીઓ ચલાવ. હું આ બુઢાને કદીપણ પરણનાર નથી. અને અહીંથી હું તને કંઈપણ જવા દેનાર નથી.

પ્રાણુલાલ—બ્હેન લલિતા શાન્ત થા. તારૂં દુઃખ મારાથી જોઇ શકાતું નથી. તારી દયાજનક સ્થીતીનું અવલોકન મારાથી થઇ શકતું નથી. પીતાજી પીતાજી અમો બન્ને ભાઇ બ્હેનના સકળ શિરોમણી, મુગટમણી. તિર્થસ્વરૂપ પુજ્ય પીતાશ્રી દયા કરો ક્ષમા કરો. જુઓ જુઓ બ્હેન લલીતાની અત્યારે કેવી દયાપાત્ર હાલત દેખાય છે. જુઓ જુઓ બ્હેન લલિતાનું આખું કોમળ શરીર ધ્રુજે છે. તેની આંખમાંથી આસુની નદીઓ ચાલી રહી છે. પીતાજી પીતાજી આ દયાજનક બનાવ જોઈ સુર્ય ચંદ્ર આકાશમાંના તમામ દેવતાઓ તમોને કંઇપણ શિખામણ આપતા હોય એમ દિનવદનથી તમારા મુખ સામુ નિહાળી રહ્યા છે. જુઓ આ પવિત્ર ધરતી માતા આ દયાજનક

બનાવ જોઈ તમોને દયા લાવવા નમૃતાપુર્વક ભલામણ કરી રહી છે. માટે દયા કરો. ઈશ્વરનો ડર રાખી આ દુષ્ટ ઇચ્છા તજી દયો. ગાયજેવી ગરીબડી બ્હેનને કોઈ લાયક વર સાથે પરણાવો. બહેનનો આશીરવાદ મેળવી સુખમાં જીંદગી ગુજારો. ઈશ્વર તમારૂં સદાને માટે કલ્યાણ કરશે.

રૂપોમેતો—બસ પ્રાણુલાલ હુ તારૂં કંઈ પણ સાંભળવા માંગતો નથી.

પ્રાણુલાલ—પીતાજી કોપ ન કરો. મજાપર અમીદ્રષ્ટીની વૃષ્ટી કરો. પીતાજી જ્યારે બ્હેન લલિતા બાળક હતી ત્યારે તમો કેવો વ્હાલ બતાવતા હતા. કેવા કેવા પ્રકારના લાડ લડાવતા હતા તે સર્વ અત્યારે યાદ લાવો હું આપના શરણુમાં મારૂં મસ્તક નમાવી. બે હાથ જોડી વીનંતી કરૂં છું. કે વ્હાલામાં વ્હાલી બેન લલીતાની જીંદગીને બચાવો બચાવો.

રૂપોમેતો—બસ બસ તારા આવી રીતના કકળાટની મને કંઇપણ અસર થનાર નથી અને હુ મારા કરેલા નિશ્ચયથી કદી પણ ફરનાર નથી.

પ્રાણુલાલ—ઓ પ્રભુ પ્રભુ તારા દરબારમાં આ શું અન્યાય છે કે રંક અબળાઓની જીંદગી માથે પાણી ફેરવવા મથી રહયો છે. અરે નિરદોશ કુમળી કન્યાઓએ ત્હારી ક્યા પ્રકારની હત્યા કરી અપરાધી બની છે કે તેની આખી જીંદગીને બગાડી નાંખી તેને હેરાન હેરાન કરી મુકે છે. આહા કન્યાવિક્રયના દુઃખમાં રીબાતી અને પીડાતી બાળાનું આ દુઃખદર્શન. હદ થઇ. હવેહદ થઈ ગઈ. અરે કન્યાવિક્રયનો જડમુળથી નિષેધ કરવાને માટે ઓ મારા સ્વદેશ બન્ધુઓ હવે જાગૃત થાઓ. વર્તમાન પત્રોના અધિપતિ સાહેબો કન્યાવિક્રયનો નિષેધ કરવા હવે તમો તમારી બહાદુર લેખન કળાને જલદી આગળ ચલાવો. મોટી મોટી સભાઓને ધ્રુજાવનારા વક્તાઓ કન્યાવિક્રયનો નિષેધ કરવા હવે તમો

તમારી નિદ્રાદેવીને આધીન થએલી સરસ્વતી માતાને તાકીદે જાગૃત અવસ્થામાં લાવો. અખુટ દોલ્લતનું ઉચ્છત્ર ધરાવનારા લક્ષાધિપતિ શેઠીઆઓ તમો કન્યાવિક્રયનો જડમુળથી નાશ કરવા હવે તાકીદે પ્રયત્ન કરો. વગર મોતે મરતી અનેક દુઃખી બાળાઓને બચાવો બચાવો.

ગાયન (૬)

ઓ દુષ્ટ પીતા દીકરી વેચીને ધન લેવાનું ધારમાં
દઇ ડોસાને રંડાપો આપ ન કન્યાદાનમાં

(૧)

તને રૂવે રૂવે કીડા પડશે
તારી છાતીપર જમડા ચડશે
ધગ ધગતે ખીલે ધાબડશે—ઓ દુષ્ટ

(૨)

આ હરામી પૈસો નહીં રહેશે
ઘરમાંથી ખાવાનું ટળશે
નખોદ જશે શ્રાપો મળશે—ઓ દુષ્ટ

(૩)

ત્હારા હાથ પગોજ પડ્યા ભાગી
જેથી જટ કમાણી આ જાગી
લે પાપી હવે મૃત્યુ માગી—ઓ દુષ્ટ

(૪)

વિષ પાવું હતું ગળથુલીમાં
કે મરી નહીં શીળી ઓરીમાં
પણ આતો સંકટની સીમા—ઓ દુષ્ટ

રૂપો મેતો—બસ બસ, પ્રાણુલાલ તારી શીખામણથી મને જરા પણ દયા આવનાર નથી. તારા દયા બતાવનારા વાકયોની મને જરા પણ અસર થનાર નથી.

પ્રાણલાલ—બ્હેન. બ્હેન, હવે હું તદન લાચાર થઇ ગયો છું. હવે મારો એકપણ ઉપાય નથી. આ દુષ્ટ પીતાને મારે કેમ સમજાવવો. તેવા શબ્દો હવે મને મળી શકતાં નથી.

લલિતા—ભાઇ, ભાઇ. તું આ શું કહે છે. પુરૂષ જેવો પુરૂષ છતાં આવા નિર્માલ્ય અને બાયલા જેવા શબ્દો કેમ બોલે છે. જો તું લાચારજ થઈ ગયો છે તો લે. લે. આ મારા હાથની ચુડીયું અને બંગડી તું પહેર. અને તારા માથાનું છત્ર મારે શીરે મુક અને પછી હાથમાં એક કટાર આપી જો કે આ સામે ઉભેલો દુષ્ટ અને ચંડાળ પીતા દુનીયામાં કેમ જીવતો રહે છે. ઓ પ્રભુ. પ્રભુ. સહાય થાઓ. સહાય થાઓ.

પ્રાણલાલ—આહા. આ શું જોઉં છું. થોડાક વખતમાં મારા શરીરમાં કેટલો બધો ફેરફાર થએલો જણાય છે. આ જગત અત્યારે મારે મન શુન્ય ભાસે છે- બ્હેન. બ્હેન, લલિતા હવે તું લેશ માત્ર પણ ગભરા નહીં. હીમત રાખી સાવધ થા. તારી જીંદગી સુધારવાને ખાતર આ દુનીઆમાં આજે આ તારો ભાઇ નથી. કાં.તો. આ સામે ઉભેલો રાક્ષસી પીતા નથી અથવા તો પીતા અને પુત્ર બનેમાંથી આજે કોઈ નથી. બોલ. બોલ. ઓ ચંડાળ પીતા બોલ. હવે તને છેલ્લામાં છેલ્લો પ્રશ્ન પુછવામાં આવે છે કે. તું તારી જીંદગીનો ભોગ આપવા ચ્હાય છે કે બ્હેન લલિતાની જીંદગીને સુધારવા ચ્હાય છે.

રૂપોમેતા—ઓ નફ્ટ છોકરા. હું પણ હવે તને છેલ્લામાં

છેલ્લો ખુલાસો આપુ છું કે લલિતાને આ ડોસા સાથે ચોક્કસ પરણાવવા ચાહું છું.

પ્રાણલાલ—નહીં, નહીં. નહીં. એ ચંડાળ પીતા નહીં. એ કદીપણ બની શકનાર નથી આ સામેના ડોસા સાથે લલિતા કદીપણ પરણનાર નથી.

રૂપામેતા—એ ડોસાની સાથે જ્યારે લલિતાને હું પરણાવીશ ત્યારે હવે મારા અંતરને શાંતી થશે. હું જોઉછુ કે હવે લલિતા કેમ પરણનાર નથી.

પ્રાણલાલ—દુર રેહે. દુર રહે. ચંડાળ દુર રહે. જ્યાંસુધી આ પ્રાણલાલના શરીરમાં પ્રાણ છે. આ પવીત્ર ધરતીપર ચાલવાની શકતી છે ત્યાં સુધી મારી વ્હાલી બેન લલિતાનું આ દુનીઆમાં જોઉછું કે નામ કોણ લઇ શકનાર છે.

રૂપામેતા—લલિતાનું નામ લેનાર. લલિતાને ડોસા સાથે પરણાવનાર આ તારી સામે ઉભેલો તારો તથા તારી બહેનનો બાપ છે.

પ્રાણલાલ—ઓ ચંડાળ હરામી તું બાપ નથી, પરંતુ ગરીબડી પ્રજાની આખી જીંદગીનું સત્યાનાશ વાળનાર છો. અરે ગાય જેવી ગરીબડી દીકરીની નીરદોષ ગરદનપર ઝેરી છુરી ચલાવનાર તું કોઇ નીચ હરામી ચંડાળ કસાઇ છો.

રૂપામેતા—હા. હા. કસાઇ છું. કસાઇ છું. કસાઇછું. દીકરીના પૈસા લેવામાંજ મારી જીંદગીની ભલાઇ માનું છું.

પ્રાણલાલ—તું દીકરીના પૈસા લેવામાંજ તારી જીંદગીની ભલાઇ માને છે. તો હું તારા જેવા કન્યાવિક્રય કકરનારા ચંડાળ પીતાનું ખુન કરી બહેનની જીંદગી સુધારવામાંજ મારી આખી જીંદગીની સાચી સ-

ગાઇ સમજુ છું.

રૂપામેતા—પ્રાણુલાલ પ્રાણુલાલ, તારો બકવાદ હવે એકદમ બંધ કર. હું જોઉં છું કે હવે તું મારૂં કેમ ખુન કરે છે. ચાલ ચાલ એ છોકરી આગળ થઈજા.

પ્રાણુલાલ—દુરથી વાત કર. એ ચંડાળ તું દુરથી વાત કર.

નિચના નિચ તું દુર્ભાગી;
મચ્યો કાળના મુખમાં તું અભાગી.
મસ્તાન થઇ કાળમાં તું બકે છે;
નથી જાણુતો કાળ તુજને દમે છે
કાળ તારો જશે કાળ થઇને
જીવ તારો જશે જીવ લઇને
ક્રુરી દેહ તારાને સ્વાધીન કરીને,
કરૂં ખુન તારૂં હવે ક્રુર થઇને

બુમની ગર્જના—પકડો પકડો પકડો સીપાઇ સીપાઇ સીપાઈ ખુન ખુન ખુન.

પ્રવેશ બીજો સમાપ્ત.

પ્રવેશ ત્રીજો.

ત્રીજા પ્રવેશ સંબંધી સુચના.

મરણુને કીનારે પહોંચેલા સાઠ વર્ષ ઉપરાંતના બુઢ્ઢણુજીની સાથે પોતાની વ્હાલી બહેનને નહીં પરણાવવા પીતા સમક્ષ બ્યાજબી પ્રતિકૂળ થનાર નિરદોષ પુત્રએ પોતાના ઘાતકી પીતાનું ખુન કર્યું છે. આ બાબતા

જગત પ્રદર્શિત થતાં કમકમાટ ઉપજાવે તેવા આલ્હાદ અને કરૂણાજનક કેસનું ત્વરિત પરિણામ જાણવાની અપેક્ષાથી ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞાતીના મનુષ્યો "કપાળે કપાળે મતિ જુદી" એ કહેવતને અનુમોદન આપતા આપતા હાઇ કોર્ટ તરફ વિદાય થતા જણાય છે આ પ્રવેશ વાંચનારને ઉપયોગનો નથી જેથી કરીને આ પ્રવેશમાં થતા વાતચીતના પ્રસંગો છપાવવામાં આવ્યા નથી.

"લેખક"

ચોથો પ્રવેશ.

સિપાઈ—નામદાર ગુન્હેગાર કુ આપકી હજુરમેં રજુ કીયા હે.

ન્યાધિસ—ગુન્હેગાર કુ બંધનસે મુકત કરો.

સિપાઇ—જયસા આપ નામદારકા હુકમ.

ન્યાધિશ—કેમ રે જુવાન ત્હારૂં નામ શું.

પ્રાણુલાલ—મારૂં નામ પ્રાણુલાલ.

ન્યાધિશ—ખુન તેં કરયું છે.

પ્રાણુલાલ—હા સાહેબ

ન્યાધિશ—મરનાર તારે કાંઈ સંબંધમાં થાય છે.

પ્રાણુલાલ—મરનાર. મને જન્મ આપનાર મ્હારો પીતા થાય છે.

ન્યાધિશ—અફસોસ પીતાનું ખુન કરનાર તું કોઈ નાદાન અને તરકટી પુરૂષ જણાય છે આ બાબતમાં તને જેટલી સજા આપવામાં આવે તેટલી ઓછી છે.

પ્રાણુલાલ—ધર્મ આસન પરની પવિત્ર જગ્યાપર બિરાજનારા મારા માનવંતા ન્યાધિસ સાહેબ તથા આજે હાઈ-કોર્ટમાં પધારેલા સમગ્ર સદગૃહસ્થોને હું બે હાથ જોડી વિનંતી કરૂં છું કે મારો પીતા મુંબઇ નગરી જેવી એક સુધરેલી નગરીનો રહીશ છે પરંતુ અવિદ્યાના અને અજ્ઞાનતાના સંસ્કારે કરીને દશહજાર રૂપીઆના લોભમાં લોભાઇ જઇ મારી ન્હાનામાં ન્હાની બહેનને સાઠ વરસના બુઢ્ઢાની સાથે પરણાવવા તૈયાર થયો. મરણને કીનારે પહોચેલા સાઠ વરસના બુઢ્ઢા સાથે મારી બ્હેનને નહીં પરણાવવા મેં ઘણીજ કોશીશ કરી. મારામાં જેટલી સમજાવવાની શકિત હતી તેટલી શકિતથી મેં મારા પીતાને સમજુતી આપી. છતાં પણ પૈસ.ના લોભમાં લોભાઇ જઇ છતી આંખે આંધળો થએલો મારો દુષ્ટ પીતા કોઇપણ રીતે નહી સમજતાં મારી બ્હેનને બળાત્કારે પરણાવવા તૈયાર થઓ. ત્યારે મારા માનવંતા ન્યાધિશ સાહેબ—માયાના મોહમાં મોહાઇ જઈ. સાઠ વરસના બુઢાસાથે મારી વ્હાલીમાં વ્હાલી બેનને પરણાવી દઇ અને તે મારી નિરદોષ કુમળી બહેનની જુવાન કાયાને આખી જીંદગી સુધી જીવતી રીબાવી રીબાવી બાળી નાંખી રાખ સાથે ખાખ કરી નાંખવી અને તેના અંતરના ઉંડા નિસાસાના પાપનું પ્રાયશ્રીત પ્રભુના દરબારમાં ભોગવવું. તેના કરતાં તેવા કન્યા વિક્રય કરનારા રાક્ષસી અને ઘાતકી પીતાનું ખુન કરી નાંખી એક વખત પોતાની બહેનની જીંદગી બચાવવાને ખાતર આપના જેવા પવિત્ર ન્યાધિશના પવિત્ર મુખમાંથી ફરમાવેલી ફાંસીની સજા ભોગવી મૃત્યુને શરણ થવું એ હું હજારો લાખો અને કરોડો દરજે વિશેષ ઉત્તમ સમજું છું.

ન્યાધિસ—શાહબાશ, શાહબાશ, મીસતર પ્રાણુલાલ શાહબાશ આ બાબત સાંભળી હું ઘણોજ ખુશી થાઉછું અને આ તારી જીંદગીને. તારા આચાર વિચારને અને તારા કરેલા સાહસને હું લાખો ધન્યવાદ સાથે વધાવી લઉં છું અને ચોકસ આશા રાખુછું કે આ હડહડતા કળીકાળમાં દરેક કન્યા વિક્રય કરનારાઓને ત્યાં તારા જેવા પુત્રઓ જન્મ પામે. તો હું હીમ્મતથી કહું છું કે કન્યાવિક્રયના ઘાતકી રીવાજનો જડ મુળથી તદન નાશ થઇ જાય અત્યારે જો મારૂં સ્વતંત્ર રાજ્ય હત તો હું ત્હારા જેવા એક કન્યાવિક્રય નિષેધક વિરપુરૂષને હજારો પુષ્પની માળાઓ સાથે લાખ્ખો રૂપીઆનું ઇનામ આપી તારી યોગ્ય કદર કરત. પણ ઘણોજ લાચાર છું કે અત્યારે આપણા નામદાર માનવંતા સરકારના માનવંતા કાયદાને અનુસરી આ સરકારનો એક ગુલામી નોકર તારાપર સાબીત થયેલા ખુનને માટે ઘણીજ દીલગીરીની સાથે તને ફાંસીની સજા ફરમાવે છે.

પ્રાણુલાલ—ઓ પ્રભુ, પ્રભુ, પ્રભુ.

પ્રવેશ ચોથો સમાપ્ત.

પ્રવેશ પાંચમો.

ગાયન (૭)

પ્રાણુલાલ—

કન્યાવિક્રય જે કરે ધન લઇ, ધિક્કાર તો તેને ઘરો
ધનને લોભે વર ન જુએ, એ પાપી પુરો ખરો.
દ્રવ્ય લઇને દીકરીનો, જે સ્વાર્થ સાધે નહી.
તે છે અધમ પાપી નર્કનો, નકી અધિકારી સહી.

મહેતાજી—પ્રાણુલાલ રુપજીભાઇ ક્યાં રહે છે.

પ્રાણુલાલ—કેમ ભાઇ તમારે શું કામ છે-

મહેતાજી—શેઠ સૌભાગ્યચંદ્ર પ્રતાપચંદ્ર તરફથી પ્રાણુલાલને એક પત્ર આપવાનો છ. હું તેનો મેતાજી છું.

પ્રાણુલાલ—ધન્ય ભાગ્ય. ધન્ય ઘડી કે પ્રિયમિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર પર લખેલા પત્રનો ખાસ મહેતાજી સાથે પ્રતિઉત્તર આવ્યો. લાંવ ભાઇલાવ પત્ર ક્યાં છે. મારૂંજ નામ પ્રાણુલાલ છ.

મહેતાજી—લ્યો સાહેબ આ પત્ર.

પ્રાણુલાલ—(પત્ર વાંચે છે).

પ્રિય મિત્ર પ્રાણુલાલ ?

ત્હારા સ્વહસ્તથી લખાએલો પત્ર મને ત્રણ દીવસ અગાઉ પોષ્ટ માર્ફત પહોંચ્યો છે. તેં નોકરી સબંધી જે સુચના કરી છે. તેથી હું વાકેફ થયો છું. પરં ત્હારા લખાણપરથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે. કે અરસપરસમાં વૃદ્ધી પામેલો બાળસ્નેહ તારા લાંબા વખતના દુર રહેલા સહવાસથી તે સ્નેહને હું વિસ્મૃત થયે હુઇશ. પણ મિત્ર પ્રાણુલાલ તેમ નથી. સરિતાના નિરમાપૂંક શાન્તતાથી વહેતો સ્નેહ પ્રવાહ અત્યારે ત્હારા પત્ર દર્શનથી સમુદ્રના મોજાં માફક ઉછાળા મારે છે. અને ત્વરિત મિત્ર દર્શનનો અમુલ્ય લાભ પ્રાપ્ત કરવા અભિલાષા રાખે છે. માટે ત્હારે આ દેખત પત્ર એ ગાડી લઇ તને તેડવા આવનાર મહેતા

સાથે વગર વિલંબે મારે ત્યાં આવવા વિચાર રાખી તારા મિત્રના અલ્પ આમંત્રણને વિશેષ માન આપજે એજ

ત્હારો સદાનો સ્નેહી
"સૌભાગ્ય"

તા. ક.

ત્હારા લખવા પ્રમાણે તારે માટે નોકરીની ગોઠવણ "પ્રતાપચંદ્ર" મિલમાં માશ એકના રૂા. ૧૨૫) ના પગારથી આજે દાખલ કરી છે.

શાહબાશ, શાહબાશ રે મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર. આજે તો તે પ્રાણલાલના નિસ્તેજ ભાગ્યનો ઉદય કર્યો છે અરે જેને બાર રૂપીઆના પગારની આશા નહોતી. તેને તેં એકસો પચીસ રૂપીઆના પગારની જગ્યા સોંપી તારા અભાગી મિત્ર પર ઉપકાર કરવામાં તેં જરાપણ ન્યુનતા રાખી નથી. પણ ખરેખર દુનિઆનો નિયમ છે કે હમેશાં ગરીબનું નશીબ ગરીબજ હોય છ. ઠીક ભાઇ જા ત્હારા શેઠનો પત્ર મને પહોંચ્યો છે. તારા શેઠને મારા પ્રણામ સાથે મારો સંદેશો કહેજે કે તેં તો તારા ગરીબ મિત્રપર મ્હોટો ઉપકાર કરી તારી પવિત્ર ફરજ બજાવી છે. પરંતુ કોઇ એવા સબળ કારણસર તારા અભાગી મિત્રએ પોતાના પીતાનૂં ખુન કયુ છે. અને તે ખુનના બદલામાં માનવંતા સરકાર તરફથી આજે બરાબર બાર વાગે ફાંસીને લાકડે લટકી મોતને શરણ થનાર છ. માટે જો ત્હારાથી બની શકે તેમ હોય તો તારા મિત્રને છેલ્લામાં છેલ્લા તારા દર્શનનો અલભ્ય લાભ આપવા મ્હોટી મહેરબાની કરજે,

મહેતાજી—ઠીક પ્રાણલાલ ભાઈ બહુ સારૂં

પ્રાણુલાલ—હા ભાઇ જા તસ્દી માફ કરજે.

દેશીમંડળ—ધન્ય છે. ધન્ય છે પ્રાણુલાલ ધન્ય છે. તમો એક કન્યાવિક્રયના નિષેધક તરિકે બહાર પડી. પોતાની જીંદગીનો ભોગ આપી આ દુનીઆમાં એક નવું અજવાળું કર્યું છે તેને માટે તમોને જેટલા ધન્યવાદ અપાય તેટલા ઓછા અને ઓછાજ છે.

પ્રાણુલાલ—મ્હારા વ્હાલા બન્ધુઓ તમો મને જે ધન્યવાદ આપો છો તેને માટે હું આપનો આભાર માનું છું. પરંતુ મારે જણાવવું પડે છે કે દુનીઆ તરફથી ધન્યવાદ મેળવવાને માટે મેં મારી જીંદગીનો ભોગ આપ્યો નથી પરંતુ બ્હેન પ્રત્યે ઈશ્વર તરફથી અર્પણ થએલી ભાઇ તરીકેની એક પવિત્ર ફરજ અદા કરી છે. તેમાં મેં કાંઈપણ ધન્યવાદ જેવું કામ કર્યું નથી.

દેશીમંડળ—પ્રાણુલાલ ભાઇ તમારા ઉપર આવી પડેલી ગંભીર આફતમાં અમો હીણભાગ્યો કાંઇપણ ભાગ લઈ શકતા નથી તેને માટે અમો અંતઃકરણ પુર્વક લાચારી સાથે દીલગીરી જાહેર કરીએ છીએ.

પ્રાણુલાલ—ભાઇઓ તમો દીલગીરી જાહેર ન કરો. મારા દુઃખમાં ભાગ લેવાનો તમારો એક પણ ઉપાય નથી. તે હું સારી રીતે સમજી શકું છું. પરંતુ તમારા પવિત્ર અંતઃકરણમાં દુઃખી બાળાઓની દાઝ છે. કન્યાવિક્રયના અંધકારમાં અથડાતી દુઃખી બાળાઓ પ્રત્યે તમારી શુભ લાગણી છે. તેથીજ તમારી લાયકાતની પુરવાર થાય છે. ભાઈઓ જનાર જાય છે આ અસાર સંસારમાંથી કાંઇપણ સાથે લઇ જતો નથી પરંતુ જતી વખતે પણ મને એટલોજ અફસોસ થાય છે કે

જ્યારે પુત્રીનો જન્મ થાય છે ત્યારે તેના માબાપો અનેક પ્રકારના લાડ લડાવે છે. ખવરાવે છે પીવરાવે છે. ભણવાનુ સાધન હોય તો ભણાવે છે; લુગડાં વીગેરે પરચુરણ સાધનો પુરા પાડતાં સેંકડો રૂપીઆનો ખર્ચ ભોગવે છે અને પુત્રીપ્રત્યે અતિશય પ્યાર રાખે છે પરંતુ જયારે તે પુત્રી લગ્ન કરવાને લાયક થાય છે ત્યારે કન્યાનું વેચાણ કરનારા કસાઇ માબાપો એ પુત્રીને એક શત્રુ તરીકે લેખીને પોતાની જ્ઞાતિમાંના ગમે તેવા વરની સાથે પરણાવીદે. છે. ખરેખર એ મહાઅન્યાય થાયછે પરંતુ તે અન્યાય દુર કરનારા સુજ્ઞ સજજન્નો. અત્યારે નિંદ્રાદેવીને આધીન થઇ નિરાંતે સુતા છે. એ ઘણીજ દીલગીરીની વાત છે પ્રભુ તેવા સુતેલા સુજ્ઞ સજજનોને જલદી જાગૃત કરો એજ મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે ! મારા દેશી ભાઇઓ. આપે આ પનો અમુલ્ય વખત રોકી મારા માટે જે કાંઇ સારી લાગણી જાહેર કરીછે તેને માટે હું આપનો ઉપકાર માનું છું અને છેલ્લામાં છેલ્લું એટલુંજ કહું છું કે.

ગાયન (૮)

પ્રથમ જે હતી પ્રાણથી પુત્રી પ્યારી,
કરે દુઃખી તેને પછી શત્રુ ધારી
પીડા તેની પેખી ઝરે અશ્રધારા
તજો કુર આ ચાલ ઓ દેશી મારા.

(૨)

નથી ભુત પીશાચણી એ બિચારી,
નથી બાપ દાદા હણી યે હત્યારી,
કહો વાંક તેણે કર્યા જે તમારા,
તજો કર આ ચાલ ઓ દેશી મારા

(૩)

ઘણું દુઃખથી તે તજે અન્ન પાણી,
ગયા રૂપને રંગ અંગે સુકાણી,
તથાપિ કરો દુઃખમાં કાં વધારા,
તજો ક્રૂર આ ચાલ ઓ દેશી મારા.

(૪)

પછી દુઃખ જ્યારે શકેના ખમાઈ,
પડે કુંપમાં કાં મરે વિષ ખાઇ,
હણી નિજ પુત્રી બન્યાછે હત્યારા,
તજો ક્રૂર આ ચાલ ઓ દેશી મારા,

(૫)

જુઓ મુર્ખતા કેવી આ દેશી લોકો,
રડો દુઃખતી આંખમાં મારી ઝોંકો,
કહો કેમ આવે પછી દુઃખઆરા,
તજો ક્રૂર આ ચાલ ઓ દેશી મારા.

પ્રવેશ પાંચમો સમાપ્ત

પ્રવેશ છઠ્ઠો.

પ્રાણલાલ—અસાર સંસારના સાગરે. વૃથા ડુબતું નાવ આજે
દુર્ભાગ્ય કર્મના પ્રવાસે, ડુબ્યું તરતું નાંવઆજે
સદભાગ્ય ચિત્તના સંસ્કારે, વિકાર વા'માં વહેરાયો
સુન્ય સૃષ્ટીના અન્ધકારે. શુષ્ક શ્રમ સફળ કહેવાયો

જે—લરઅમારા કાયદા મુજબ તમોને ચેતવણી આપવામાં આવે છે કે. "ફાંસી" આપવાનો ટાઇમ નજીકમાં આવી પહોંચ્યો છે. માટે તમારે તમારા ઇષ્ટદેવનું સ્મરણ કરવું હોય તો કરી લ્યો.

પ્રાણલાલ—બહુસારૂં સાહેબ. આપ નામદારનો મ્હોટો ઉપકાર થયો. હે અખિલ વિશ્વપતિ. વિશ્વનાથ, શ્રીસકળ સુષ્ટીના સરજનહાર, શ્રી"કૃષ્ણચંદ્ર" પરમાત્મા હવે હું તારા ચરણના શરણુમાં નિવાસ કરવા આવુ છુ. તો તું તારે શરણે આવેલા શેવકનો ઉદ્ધાર કરજે. તારા અભાગી શેવકને તારા સુંદર સ્વર્ગમાં સ્થાનક આપજે.

ગાયન (૯)

શ્રીકૃષ્ણ મોરારી છો ગીરીધારી,
લેજે તું ઉગારી આશરો તારો છે એક
સૃષ્ટીમાં, વૃષ્ટીમાં, દુનીઆની,
દ્રષ્ટીમાં સર્વમાં તુ છો એક
સુખકરમાં, દુઃખકરમાં, મધુકરમાં, તરૂવરમાં,
સરવરમાં તુ છો એક શ્રીકૃષ્ણ.

શાન્તીમાં, ભ્રાન્તીમાં ભકતોની ભકિતની
શકિતમાં તું છો. એક
જળમાંને, સ્થળમાંને, આકાશે પાતાળે,
જયાં ત્યાં તું છો એક શ્રીકૃષ્ણ.

સેવકની અરજી લેજે સ્વીકારી,
દેજે વિચારી ધ્યાન.
શરણે તારે હું આવી માગું છું
સુંદર "સ્વર્ગ" નું સ્થાન શ્રીકૃષ્ણ.

જેલર—નામદાર માનવંતા સરકારનો માનવંતો કાયદો છે કે ફાંસીએ જનાર માણસની કોઇપણ બાબતની કોઈપણ ઇચ્છા હોય તો તે દરેક ઈચ્છાઓને પુરી પાડવી માટે તમારી કોઈપણ બાબતની કોઇપણ ઇચ્છા હશે તો તે ઘણી ખુશીની સાથે પુરી પાડવામાં આવશે.

મણીલાલ—ઇચ્છા. શું ઇચ્છા હોય. આ સંસારમાં સમગ્ર સુખ ભોગવવાની સર્વત્ર ઇચ્છાઓનો તો પરમાત્માએ સદાને માટે નાશ કર્યો છે તો પછી હવે આ અસાર સંસારનો સદાને માટે સંગ છોડતાં કયા પ્રકારની ઇચ્છા બાકી રહી હોય ? સાહેબ કોઈપણ બાબતની કાંઇપણ ઈચ્છા નથી. આહા. અરે. હું કેમ ભુલું છુ. છે. છે. મારા માનવંતા જેલર સાહેબ એક ઇચ્છા છે. તે એજ કે મારી વ્હાલામાં વ્હાલી મારી નાની બ્હેન લલિતા કે જે બ્હેનને ખાતર હું આ-જીવલેનાર ફાંસી મારી આખી જીંદગીનો ભોગ આપવા તૈયાર થયો છું તો તે મારી ગરીબડી બ્હેનનું છેલ્લામાં છેલ્લુ ગરીબડું મુખ દર્શન કરવાની એક પવિત્ર ઉચ્છા છે. અને બીજું એ. કે, એક મારો બાળસ્નેહી સૌભાગ્યચંદ્ર છે તેની પ્રત્યક્ષ મુલાકાત

લેવાની પણુ એક ઇચ્છા છે તો તે બન્ને ઇચ્છાઓને આપ નામદાર પાર પાડશો તો આપનો મ્હારા પ્રત્યે મ્હોટો ઉપકાર થશે.

જેલર—સિપાઈ જાઓ. દરવાજા બહાર બહોત લોક ખડે હેં. ઉસમેં સે એક સૌભાગ્ય ચંદ્ર નામકા સખ્સકું ઓર એક લલિતા નામકી લડકીકુ અંદર હાજર કરો. દુસરા સખ્સકુ અંદર મત આને દો.

સિપાઈ—જૈસા આપ નામદાર કા હુકમ.

જેલર—મીસ્ટર પ્રાણુલાલ. તમો કન્યાવિક્રયનો અંધકાર દુર કરવા પાપી પીતાનું ખુન કરી જે જીંદગીનો ભોગ આપો છો એ ખરેખર પોતાની બ્હેન પ્રત્યે મ્હોટી વફાદારીનું કામ કરો છો. આ બાબતથી હું તમારા ઉપર ઘણોજ ખુશી થયો છું. પણ લાચાર છું કે માનવંતા સરકારના માનવંતા કાયદાને અનુસરી તમો ખુનના આરોપને માટે મ્હોટા ગુન્હેગાર છો જેથી હું તમારા માટે કાંઇપણ કરી શકતો નથી.

પ્રાણુલાલ—મારા માયાળુ માનવંતા જેલર સાહેબ. તમોએ મારા માટે જે ઉંડી દીલસોજી જાહેર કરી છે. તેને માટે આપનો હું આભારી છું પરંતુ મારે એટલું તો અવશ્ય જણાવવું પડશે. કે માનવંતા સરકારના માનવંતા કાયદામાં તો હું મ્હોટો ગુન્હેગાર છું. પરંતુ જે સરકારનો સરકાર સકળ સષ્ટીનો સરજનહાર કીરતારના પવિત્ર દરબારમાં તો હું સદાને માટે તદન નિરદોશ છું.

લલિતા—ઓ મારા વ્હાલા ભાઇ. આ તારી શી દશા.

પ્રાણલાલ—બ્હેન લલિતા દીલગીરી છોડી દે. ઇશ્વરની ઇચ્છાથી સર્વ કામ બને છે તેમાં મનુષ્યોનું કાંઇપણ ડહાપણ ચાલતું નથી. ઇશ્વરની પવિત્ર ઇચ્છાને આધીન થવું. એજ સર્વાંગ્ર મનુષ્યનું કૃતવ્ય છે. આજે આ અસાર સંસારમાંથી મારા અલ્પ આયુષ્યની પુર્ણાહુતી થાય છે. માટે હુ શ્રી પરમ કૃપાળુ પરમાત્માના પવિત્ર દરબારમાં સદાને માટે નિવૃતિ નિવાસ કરવા ચાલ્યો જાઉં છું માટે બ્હેન લલિતા હવે તું ખેદ છોડી દે. અને ઈશ્વરની પવિત્ર ઈચ્છાને આધિન થઇ વીધીનું ધાર્યું વેઠી લે. લલિતા મારી વ્હાલી બ્હેન લલિતા આ દુનીઆમાં તારો ભાઈ હવે ફક્ત પાંચ મીનીટનો મહેમાન છે તો તે મહેમાનને સુખ. શાંતી. અને આનંદની લાગણીથી પ્રભુના દરબારમાં જવાને માટે રજા આપ કે જેથી કરીને તારા હીણ ભાગ્ય ભાઈના હીણ ભાગ્ય આત્માને સ્વર્ગમાં સદાને માટે શાંતી મળે.

લલિતા—ઓ પ્રભુ-પ્રભુ-આ-શું આફત મારા નિરદોશભાઇની રક્ષા રક્ષા કરો.

પ્રાણલાલ—બ્હેન લલિતા હવે તું તારૂં રૂદન બંધ કર. અને આ તારા કમ નશીબ ભાઇને આ દુનીઆમાંથી જવાને માટે જલદી રજા આપ કારણ કે ફાંસી આપવાનો ટાઇમ પુરો થયોછે. બ્હેન લલિતા તું તારૂં રૂદન બંધ નહીં કરે. તારી ચક્ષુમાંથી વહેતો આંસુનો પ્રવાહ તું નહીં અટકાવે. જો જો બ્હેન લલિતા જો આ ફાંસી દેવી પોતાનું ભયંકર રૂપ ધારણ કરી. તારા ભાઇના અભાગી હૃદયનું લોહી પીવાને માટે નજીકમાં આવતી જણાય છે. બ્હેન લલિતા જરા

ઉચું જોઇ તપાસ કર કે પ્રભુના દરબારમાંથી આવેલા યમદુતો તારા ભાઇના મસ્તકનું છેદન કરવા નાગી તરવાર લઇ પાછળ ઉભા છે. બ્હેન લલિતા તું શું નહીં બોલે, શું તું તારૂં રૂદન નહી જતું કરે. લલિતા. લલિતા. તારૂ રૂદન મારાથી જોઈ શકાતું નથી. અત્યારે તારી આંખમાંથી નીકળતા આંસુ મારાથી ખમી શકાતાં નથી. બ્હેન લલિતા શાન્ત થા. શાન્ત થા.

જેલર—મીસ્ટર પ્રાણુલાલ હું તમોને હુકમ કરૂં છું કે હવે તમો ભાઇ અને બ્હેન તાકીદે જુદાં પડો.

લલિતા—અરે કોઈ આવો આવો મારા વ્હાલા ભાઇને બચાવો બચાવો. અરે કોઈ મારા ભાઇને મદદ કરો. મદદ કરો.

પ્રાણુલાલ—મિત્ર સૌભાગ્ય ચંદ્ર. તમો મારા બાળ સ્નેહી છો. અને તમોએ મને સ્નેહી તરિકે વખતો વખત કીમ્મતી મદદ આપવામાં જરાપણ ન્યૂનતા રાખી નથી. તેને માટે આપનો હું જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો ઓછો છે પરંતુ જે ઉપકારનો લેશ માત્ર પણ બદલો આપવાને માટે આ તમારો કમનશીબ ગરીબ મિત્ર પોતાની આખી જીંદગીમાં તદન નિષ્ફળ થયો છે તેને માટે હું આપની સમક્ષ દિન વદનથી નમ્રતાપૂર્વક ક્ષમા ચાહું છું.

સૌભાગ્યચંદ્ર—મિત્ર પ્રાણુલાલ તેમાં ક્ષમા ચાહવાનું જરાપણ કારણ નથી. મિત્ર. મિત્રનું કામ કરતા આવે છે એ પ્રમાણે મેં તમોને કદાચ બાળપણામાં મદદ કરી હશે તો મેં એક મિત્ર પ્રત્યે મિત્ર તરિકેની એક પવિત્ર ફરજ બજાવી છે. એ ઉપરાંત મેં કાંઇપણ કર્યું નથી.

પણ મને અત્યારે એટલોજ ભારે અફસોસ થાય છે કે અત્યારના તમારા દુઃખમાં જરાપણ ભાગ લેવાનો મારો એક પણ ઉપાય નથી પરંતુ કદાચ અત્યારનું તમારૂં દુઃખ દુર કરવાનો મારો એક પણ ઉપાય હુત તો હું હીમ્મતથી અને અભિમાનથી કહું છું કે એક તમારા જેવા ગુણવાન મિત્રનું દુઃખ દુર કરવાને ખાતર હું મારા પિતાની લાખ્ખો રૂપીઆની દોલ્લત એક પવિત્ર મિત્રતાના સબંધને ખાતર કુરબાન. કુરબાન કરી નાંખત. પણ ઘણોજ દીલગીર છું કે હું તેમાંથી અત્યારે કાંઈ પણ કરી શકતો નથી.

પ્રાણુલાલ—મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર તમારા પવિત્ર અંતઃકરણની મિત્ર પ્રત્યેની શુભ ઉદાર લાગણી જોઇ મારૂં ગરીબડુ અંતર બહુજ ખુશી થયું છે. અને તે મારૂં ગરીબડું અંતર આપની અમીરી સ્થીતીને લાખો ધન્યવાદ આપે છે. મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર આપને હવે મારે છેલ્લા-માં છેલ્લી એટલીજ તસ્દી આપવાની છે કે હું જનાર આજે આ ઉપૂાની દુનીઆનો સંગ છોડી પ્રભુના પવિત્ર દરબારમાં નિવાસ કરવા ચાલ્યો જાઉં છું પણ જતી વખતે હું આપની પાસે એક કીમ્મતી વચન માગવાની સુવર્ણ અભિલાષા રાખું છું તો તે અભિ-લાષાને આપ વચન આપી પુર્ણ કરી શકશો ?

સૌભાગ્યચંદ્ર—મિત્ર પ્રાણુલાલ એ શું બોલો છો વચન તો શું પણ માથું માગો તો માથું ઉતારી આપવાને માટે આ તમારો વફાદાર મિત્ર તૈયાર છે.

પ્રાણુલાલ—ધન્ય છે. ધન્ય છે. મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર ધન્ય છે. આરે દુનીઆમાં મિત્ર હજો તો દરેક સ્થળે તમારા જેવાજ

વફાદાર મિત્ર હશો. મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર ? વચનના બદલામાં મારે એટલુંજ માંગવાનું છે કે આ મારી વ્હાલામાં વ્હાલી બ્હેન કે જે બ્હેનની અમુલ્ય જીંદગી સુધારવાને ખાતર મેં મારી આખી જીંદગાની પાયમાલ કરી નાંખી છે. આ મારી સંકડી બહેનની જીંદગીને ભાગ્યશાળી બનાવવાને ખાતર મેં મારા પાપી પીતાનું ખુન કર્યું છે. તો તે મારી વ્હાલામાં વ્હાલી ગરીબડી બ્હેનનો ગરીબ હાથ હું તમોને સદાને માટે સોંપું છું તો આપ મારી ગરીબ બ્હેનના ભાગ્યના ભાગ્યશાળી ભરથાર તરિકે કબુલ થાઓ એજ મારા વચનની માંગણી છે. તો તે મારી માંગણી આપ સ્વીકારશો તો જેનો બદલો આપને પ્રભુ આપશે.

સૌભાગ્યચંદ્ર—મિત્ર પ્રાણુલાલ. તમારા મુખમાંથી નિકળતા કરૂણાજનક શબ્દો મારાથી સાંભળી શકાતા નથી. હું હીણભાગ્ય મિત્ર અત્યારે તમારા દુઃખમાં કાંઇપણ ભાગ લઇ શકતો નથી. મિત્ર પ્રાણુલાલ આજે તમારે ધર્મ કરતાં ધાડ આવી પડી છે ઓ પ્રભુ પ્રભુ તારા દરબારમાં આ કેવો ન્યાય થાય છે. મિત્ર પ્રાણુલાલ શાન્ત થાઓ શાન્ત થાઓ. પ્રાણુલાલ જો આ બાબતથીજ તમારા આત્માને શાન્તી થતી હોય. તો હું પરમાત્માના સોગન સહિત તમારા તરફની અમુલ્ય મંગળરૂપ માગણી અત્યંત માન્યસહિત સ્વીકારૂં છું.

પ્રાણુલાલ—મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર કદાચ આ બાબતમાં તમારા માતાપીતા તરફ તમોને કાંઇપણ વિઘ્ન આવે તો તેની સાબીતીને માટે તમો શું કહેવા ચાહો છો.

સૌભાગ્યચંદ્ર—મિત્ર પ્રાણુલાલ મારી સ્વતંત્ર બાબતમાં મારૂં

કુટુંબ વચમાં પડતું નથી છતાં પણ તમોને શંકા રહેતી હોય તો તેની શાબીતીને માટે એટલુંજ કે એક મિત્રનું વચન પાળવાને ખાતર પિતાની લાખ્ખોની ગાદીને તજી દેવી ચોક્કસ છે. આ દુનીયામાં તમારી બેન લલિતા સિવાઇ મારે બીજી મા. અને બેન સમાન છે.

પ્રાણલાલ—શાહબાશ શાહબાશ મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર શાહબાશ. આ કળીયુગ જમાનામાં તમારા જેવા મિત્ર વિરલાઓ-ને લાખો અને કરોડો ધન્યવાદ ઘટે છે—ઇશ્વર તમારૂં સદાને માટે કલ્યાણ કરો. આ પવિત્ર દમ્પતિ જોડું દુનીઆમાં સદાને માટે સુખી રહો. એજ અંત-કરણનો છેલ્લામાં છેલ્લો મારો શુભ આશીરવાદ છે. બહેન લલિતા હવે તું તારૂં રૂદન છોડી દે. અને આ એક લક્ષાધિપતિના સર્વ ગુણ પામતા બાળકને તું તારા ભવિષ્યનો પતિ માની લે. અને તારા અભાગી ભાઇને આ દુનિયામાંથી જવાને માટે હવે હસ્તે ચહેરે રજા આપી દે.

લલિતા—ભાઇ ભાઇ તું આ શું બોલે છે. મારી જીંદગી સુધાર-વાનો તો તેં પ્રયત્ન સફળ કર્યો. પણ ભાઇ આ તારી જીંદગી તદન નિર્થક જાય છે તેનો ભાઇ તને જરા-પણ અફસોસ થતો નથી. કે મને હસ્તે ચહેરે રજા આપવાનું કહે છે.

પ્રાણલાલ—બહેન બહેન અફસોસ ઘણો થાય છે. અને એ અફસોસને અંતે મારા અંતરમાં આગના ભડકા

સળગે છે. બ્હેન લલિતા આ મારી ન્હાની વયમાં દુનીઆને છોડી જવું એ મને ગમતું નથી તારા જેવી ગાય કરતાં પણ વધુ ગરીબડી બહેનનો સંબંધ ત્રોડી જવું એ મને ગમતું નથી. એક લક્ષાધિપતિના પુત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર જેવા કીમ્મતી મિત્ર રત્નને ગુમાવી જવું એ મને ગમતું નથી આ મારી અનેક પ્રકારની આશાથી ભરેલી જીંદગીને રગદોળી જવું એ મને ગમતું નથી. પણ શું કરૂં બહેન લલિતા કે જ્યાં આભ ફાટે ત્યાં થીંગડું દેવાતું નથી.

જેલર—પ્રાણલાલ હું તમોને છેવટનો હુકમ કરૂં છું કે તમો તાકીદે તમારા બેનથી જુદા પડી તૈયાર થઈ જાઓ.

પ્રાણલાલ—બહુ સારૂ મારા માનવંતા જેલર સાહેબ હું આપની શેવામાં તૈયાર છું.

લલિતા—ઓ પ્રભુ પ્રભુ આ તેં શું જુલમ કર્યો અરે તેં તે. આજે મારા નિરદોષ ભાઇના સુખનો સૂર્ય અસ્ત કર્યો છે. અરે તેં તો આજે મારા ભાઇની જીંદગીને પાયમાલ કરી નાંખી છે. મારા ભાગ્યના અમુલ્ય હીરાને ખોઇ નાંખ્યો છે. અરે મારા સુખના સોનેરી ભંડારને તેં સળગાવી મુકયો છે.

પ્રાણલાલ—અરે આ હું શું જોઉં છું ઓ લલિતા લલિતા આ તો કોઇ અઘોર સંકટ કે કોઇ અઘોર પાપનો બદલો અરે આ તો કોઇ ધર્મ સંકટના નામનો દુઃખનો ડુંગર—કે કોઇ કન્યાવિક્રયના નામનો કાળો કેર—ઓ

સૂર્ય ચંદ્ર આકાશમાંના તમામ તારાઓ. જો તમો કન્યાવિક્રયની ક્રૂરતાનું અવલોકન કરી શકતા હો. તો હવે તમો અસ્ત થઇ જાઓ. હે પવિત્ર ધરતી માતા તું કન્યાવિક્રયની ક્રૂરતાનો વજ્ર ભાર ઉપાડી શકતી હો. તો તું હવે રસાતાળ થઈ જા. અરે શું કન્યાવિક્રયના અંધકારમાં રીબાતાં અને પીડાતાં હજારો અમુલ્ય રત્નો. શું આ દુઃખને પ્રાપ્ત થતાં હશે. અરે દીકરીના પૈસા લેવા તૈયાર થનારા ઓ રાક્ષસી પીતા તેં તો તારા પુત્રની આખી જીંદગીનું સત્યાચાશ વાળી નાંખ્યું છે. અરે દીકરીના પૈસા લેવામાં છતી આંખે આંધળા થએલા ઓ મારા ચંડાળ પીતા તેં તો તારા પુત્રની જીવન સુખની સુવર્ણ ઇચ્છાને આજે પાયમાલ કરી નાંખી છે. અરે ઓ હરામી પીતા તારે તારી ગરીબડી પ્રજા પર જુલમ ગુજારવો હતો તો તેં અમો નિરદોષ બહેન ભાઇને તેં જન્મતાં તુરતજ કેમ મારી ન નાંખ્યા. ઓ ચંડાળ પીતા તારે તારી ગરીબડી પ્રજાને દુઃખ આપવું હતું તો પછી અમો ભાઈ બહેનને ગળથુથીમાં ઝેર રેડી જન્મતાં કેમ ફુંકી ન નાંખ્યા. જો અમોને મારી નાંખ્યા હત તો અત્યારે અમારી આ દશા ન થાત. "આહા અરે કન્યાવિક્રયની ક્રુરતા" અરે આ હડહડતા કળીકાળમાં કન્યાઓનું વેચાણ કરવાની ઇચ્છા રાખનારા બાયલાઓ તમો પુરૂષ વર્ગમાં કહેવાતાં છતાં તમારામાં તમારૂં પેટ ભરવાની સત્તા ન હોય. તો તમારૂં પાપી પેટ એક ઝાળ મોટા પથ્થર સાથે અફળાવી ફોડી નાંખો અરે કુમળી કન્યાનું વેચાણ કરનારા ભાઈ માતા પીતાઓ

તમારામાં તમારૂં પાપી પેટ ભરવાની શકતી ન હોય તો દુનીઆમાં કોઇની ગુલામગીરી કરો. મજુરી કરો. ભિક્ષા માગીને પેટ ભરો. પણ તમારા પેટમાંથી જન્મ પામેલી નિરદોષ બાળકીને મરણને કીનારે પહોંચેલા ડોસા સાથે પરણાવી તેની જીવતી જીંદગીને સળગાવી ન મુકો. ન મુકો—લલિતા લલિતા તું હવે શાન્ત થા. હીમ્મત રાખી હુંશીઆર થા. દુનીઆમાં જેનો જન્મ છે તેનું એક વખત મરણ થવાનું છે. કોઇ વહેલું જવાનું છે તો કોઇ મોડું જવાનું છે પણ એક વખત જવાનું છે એ ચોક્કસ છે તો પછી તું અત્યારે શા માટે કલ્પાંત કરે છે લલિતા. તું મનમાં એમ સમજજે કે આ ચાલુ જમાનામાં ચાલતા મહાન ભયંકર ત્રાસદાયક પ્લેગના કેસમાં આજે તારો ભાઇ પ્રાણુલાલ મરી ગયો છે.

લલિતા—ઓ ભાઇ ભાઇ તું ન બોલ ન બોલ તારા શબ્દો મારાથી સાંભળી શકાતા નથી.

પ્રાણુલાલ—બસ મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર તથા મારી વ્હાલી બહેન લલિતા હવે તો છેવટમાં એટલુંજ કહેવાનું કે—

ગાયન (૧૦)

(૧)

લખ્યા જે લેખ વિધીના
જોયા આ ખેલ કીસ્મતના
જોયું નાટક દુનીઆનું
તેનો અંત આજે આવે છે

(૨)

સુખ જોયુ' ને દુઃખ જોયું
સુખ સંસારનું ખોયુ'
તે સુખ આજ ખોવાતાં
ફાંસીને ભોગ દેવો છે

(૩)

પિતાનો સ્નેહ મેં જોયો
માયાનો પ્રભાવ મેં જોયો
ન જોયો સ્નેહ કીરતારનો
તે જોવા આજ જાવું છે

(૪)

ઓહો બહેની વ્હાલી બહેની
હતી મુજ ભાગ્યની બહેની
નહીં ત્યારે નહીં આજે
સદાનો સંબંધ ત્રુટે છે

લલિતા—ભાઇ ભાઈ તું આ શું બોલે છે. શું તારો અને મારો સંબંધ આજે ત્રુટી ગયો. ઓ પ્રભુ પ્રભુ બચાવો બચાવો.

પ્રાણુલાલ. (૫)

બહેની તું મોહ છોડી દે
મારો સંબંધ ત્રોડી દે
જનારાને વિસારી દઇ
વિધિનું ધાર્યું વેઠી લે

(૬)

વિધિનું ધાર્યું વેઠી લઈ
મળ્યો ભરથાર સ્વીકારી લે
જનારા ભાઈને ભુલી
અંતરમાં શાન્તી સ્થાપી દે

લલિતા—ન બોલ ન બોલ ઓ ભાઇ પ્રાણુલાલ તું ન બોલ. શું તું મને એક નિચ સ્વાંથી બહેન સમજે છે. નહીં નહીં ભાઇ પ્રાણુલાલ કદી નહીં. તું આજે મારા માટે તું તારો પ્રાણ આપવા તૈયાર થયો છે તો હું તારી પાછળ કદીપણ નહીં જીવીશ. ઓ ભાઈ પ્રાણુલાલ હું પરમાત્માના સોગન ખાઇને કહુ છું કે હું તારી પાછળ આપઘાત કરી જરૂર મરીશ. જરૂર મરીસ.

પ્રાણુલાલ.

(૭)

ઓહો બહેની તું દેવી છે
જમાનાની તું છો દેવી
હૃદય બહેની તું દેવી છો
કળીયુગની તું દેવી છો

(૮)

દેવી નામ સ્થાપું છું
દેવી નામ જાપું છું
સ્વર્ગે જઇ તારૂં હું
દેવી નામ લખાવું છું

(૯)

બહેની રૂદન છોડી દઇ
મળ્યો ભરથાર સ્વીકારા લે
જનારા ભાઇને ભુલી
અંતરમાં શાન્તી સ્થાપી દે.

લલિતા—ભાઇ ભાઇ શું તને મારા બોલવા ઉપર વિશ્વાસ નથી આવતો શું હું તારી પાછળ એક લક્ષાધિપતિના પુત્રને પરણી સંસારમાં સુખ ભોગવીશ. નહીં નહીં ભાઇ પ્રાણુલાલ નહીં. હું તને ફરી વખત કહું છું કે આ દુનીઆમાં મને તારા સિવાંઇ બીજું કોઇપણ વ્હાલું નથી તો ભાઇ પ્રાણુલાલ હું તારા સોગન ખાઇને કહું છું કે તારો જીવ ફાંસીએ જશે તો હું તારી પાછળ મારી જીભ કચરી તુરતજ મરીશ. અને આ બન્ને ભાઈ બ્હેનનું શબ એકજ વખતે એકજ સ્થાનકે એકજ લાકડામાં સમશાનમાં બળી ભસ્મ થશે.

(૧૦)

અંતરમાં આગ લાગી છે
બુઝાવાને નથી કોઇ
હતો મિત્ર બુઝાવાને
નથી ઉપાય તેનો કંઈ

(૧૧)

સંસારી સંગ છોડું છું
મિત્રનો સંબંધ ત્રોડું છું
હૃદય બહેની હૃદય રાખી
સ્વર્ગે હું સિધાવું છું.

(૧૨)

બહેની છે છેલ્લા તુજને પ્રણામ
મિત્ર છે છેલ્લા તમને પ્રણામ
જગતના મિત્રોને છે પ્રણામ
પ્રાણના સર્વને છે પ્રણામ.

ચાલો જેલર સાહેબ ચાલો.

જેલર—એ લોકકુ' બહાર જાને દો.

સિપાઇ—બહોત અચ્છા.

લલિતા—ઓ પ્રભુ પ્રભુ બચાવો બચાવો. ઓ પ્રાચીન કાળના પવિત્ર પુરૂષો તમો મારા ભાઇને મદદ કરો. ઓ પ્રાચીન કાળની મહાસતીઓ તમો અત્યારે મારી મદદે આવો મદદે આવો.

પ્રાણુલાલ—લલિતા તુ' ગમે તેટલુ' કલ્પાંત કરીશ. જેથી કરીને આ તારો ભાઈ જીવતો રહેવાનો નથી. હવા સાથે બાચકા ભરવાથી તારૂ' કાંઇપણ વળી શકનાર નથી. માટે હુ' તને હવે છેલ્લામાં છેલ્લુ' કહું છું' કે તુ' મને વ્હાલામાં વ્હાલો ગણુતી હો. તો હુ' તને મારા સોગન આપીને કહુ' છું કે એક શબ્દ પણુ બોલ્યા સિવાઇ ચાલી જા નામદાર સરકારના કાયદાને માન આપવા એક શબ્દ પણુ બોલ્યા સિવાઈ જેલનો દરવાજો છોડી બહાર ચાલી જા.

લલિતા—ઓ પ્રભુ પ્રભુ.

પ્રાણુલાલ—મિત્ર સૌભાગ્યચ'દ્ર લલિતા બાળક છે. કદાચ બાળહઠને લઇને આપઘાત ન કરે તે બાબતમાં સમ્પૂર્ણ કાળજી રાખજો. લીધેલી પ્રતિજ્ઞા સિદ્ધ કરજો. લલિતાની સ'ભાળ રાખજો.

સૌભાગ્યચ'દ્ર—ઠીક જેવી પ્રભુની ઇચ્છા. લલિતા ચાલો.

પ્રાણુલાલ—ગઇ ગઇ ગઇ બહેન લલિતા સદાને માટે ચાલી ગઈ. ઓ પ્રભુ પ્રભુ આ હુ' શુ' જોઉ છું.

જેલર—પ્રાણુલાલ પ્રાણુલાલ સાવધ થાઓ. સરકારના માનવ'તા હુકમને માન આપો.

પ્રાણલાલ - હે શ્રી સકળ સૃષ્ટીના સરજનહાર શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર પરમાત્મા. હું આજ સુધી આ મૃત્યુ લોકમાં તારા નામનું રટણ કરતો હતો અને હવે પછી તારા પવિત્ર દેવ લોકમાં તારા પવિત્ર નામનું રટણ કરીશ. તારા પવિત્ર નામની પવિત્ર માળા નિશદિન સ્વર્ગમાં જપીશ. તો શરણે આવેલા સેવકને તારી લેજે એજ છેલ્લામાં છેલ્લી વિનંતી છે.

ગાયન (૧૧)

નામ જપીશ હું તારૂં રે રટણ કરીશ હું તારૂં રે
સ્વર્ગમાં જઈ નામ જપીશ હું તારૂં
કૃષ્ણ મોરારી તારૂં નામ છે જગતમાં પ્યારૂં
ઉદ્ધાર છે અધમ તણો કરનારૂં રે—સ્વર્ગમાં
સ્વાર્થી સંસાર છોડું છું આપ શરણે હું આવું છું
લેજે ત્રિભુવન મુજને તારી રે—સ્વર્ગમાં.

શ્રીનિતીદેવી ગાયન (૧૨)

આવી આવી આવી રે હું તો ભકત માટે અહીં આવી
ભકત છે મારો નિતીમાં પુરો
ન્યાય નિતીમાં નથી અધુરો
નીતી રીતીમાં પુરો શુરો
સ્હાય થવા હું આવી રે હું તો ભકત માટે અહીં આવી
આવી આવી—

ભકતને મરતામાંથી બચાવા
ભકતનું મનડું અતિ રીજવવા
ભકતના ભાગ્યનો ઉદય કરવા
ભીડ ભાંગવા આવી રે હું તો ભકત માટે અહીં આવી.
આવી આવી—

શ્રીનીતીદેવીને આધીન થએલા પ્રાણુલાલ હું તારી અપુર્વ નીતી ભકિત જોઇ તારા પર પુર્ણ પ્રસન્ન થઈ છું. આવા હડહડતા કળીકાળમાં કન્યાવિક્રયનો નાશ કરવાને માટે પોતાના પ્રાણનો ભોગ આપનાર તું પ્રથમ બહાર પડયો છે જેથી કરીને હું આજથી તારા નામનું શ્રી કન્યાવિક્રય નિષેધક વિર પુરૂષ તરીકે સ્થાપન કરૂં છું. હું તને મારા પ્રતક્ષ દર્શનનો અલભ્ય લાભ આપત પરંતુ આ જમાનામાં કોઈ પણ મનુષ્યને પ્રતક્ષ દર્શનનો લાભ આપવા મને પરમાત્માનો હુકમ નથી. જેથી કરીને હું પરોક્ષ રહીને તને વચન આપું છુ કે તેં તારા પાપી પીતાનું ખુન કરી તારી બહેનને તેં જીવતદાન આપ્યું છે. તો આજે હું તને આ ભયંકર ફાંસીએથી છોડાવી તને જીવતદાન આપું છું અને આ સંસારમાં તારા નિસ્તેજ ભાગ્યનો ઉદય કરૂં છું—

જેલર—સીપાઇઓ હમ તુમકુ હુકમ કરતા હે. ઉસમેં તુમ ધ્યાન રખો. જાઓ બરાબર બારા ઘંટાસે ફાંસીકી દોરી ખેંચના ઉસમેં ગફલત બિલકુલ મત કરના.

સિપાઇઓ—જૈસા આપ નામદાર કા હુકમ. સિપાઇઓ જેલર સાહેબ જેલર સાહેબ જુલમ હો ગયા જુલમ હો ગયા.

જેલર—કયા હુવા.

સિપાઇઓ—ફાંસીકી દોરી તુટ ગયા.

જેલર—અફસોસ, કયસા તુટ ગયા.

સિપાઇઓ—આપકા હુકમ મુજબ બારા ઘંટાસે દોરી ખેંચી કેદીકા નિચેકા હથિઆર ખેંચ લીઆ ઉસ દરમીઆન ફાંસીકી દોરી તુટ ગયા.

જેલર—જાઓ હમ તુમકુ હુકમ કરતા હૈ કે નામદાર સરકારકા માનવંતા કાયદા મુજબ જેલકા દરવાજા ખોલ દો. એક વફાદાર કેદીકુ અબીને અબી છોડ દો.

સિપાઈઓ—જૈસા આપ નામદારકા હુકમ.

પ્રાણલાલ—કયાં છે કયાં છે કયાં છે ભેટ ભેટ ભેટ મારી ગાય કરતાં પણ વધુ ગરીબડી બ્હેન ભેટ આજે આ દુનીઆમાં તારા ભાઈનો નવો અવતાર થયો છે.

લલિતા—ઓ મારા વ્હાલા ભાઈ.

પ્રવેશ છઠો સમાપ્ત.

પ્રવેશ સાતમો.

કમળાવંતી—કેમ બ્હેન લલિતા હવે તમો થોડાક વખત પછી મારાં ભાભી થવાનાં.

લલિતા—કમળાવંતી બ્હેન શ્રી પરમકૃપાળુ પરમાત્માની ઈચ્છા હશે તેમ થશે મનુષ્યની ઇચ્છા શું કામ લાગશે.

કમળાવંતી—બ્હેન લલીતા તમો તમારા ભાઈનો જેટલો ઉપકાર માનો તેટલો ઓછો છે. કારણ કે આ સ્વાર્થી સંસારમાં તમારા ભાઈ જેવા ભાઈ ઘણાજ ઓછા નીકળશે.

લલિતા—બ્હેન મારા ભાઈનો ઉપકાર આ ભવમાં તો ભુલી શકાય તેમ નથી પણ પ્રભુના દરબારમાં પણ ભુલી શકાય તેવો નથી.

કમળાવંતી—ઇશ્વરે જે દુઃખ આપ્યું તે સારાને માટે—ઠીક ચાલો જમવાનો ટાઇમ થવા આવ્યો છે. એટલે આપણે જમી લઇએ.

લલિતા—હા ચાલો.

સ્ત્રીમંડળ. ગાયન (૧૩)

ચાલો ચાલો સૌ બ્હેન લલિતાને માન મોટું આપીએ (૨)

લલિતા—બ્હેન કમળાવંતી સાંભળો આ મારૂં નામ લઈ કોણ ગાય છે.

મળાવંતી—બ્હેન લલિતા આપણી જ્ઞાતિનું સ્ત્રીમંડળ તમોનો માન આપવા આવે છે. તમો ઉભા રહો. હું તેને માન સહિત અંદર બોલાવી લાવું છું.

કમળાવંતી—આવો આવો સૌ બ્હેન લલિતાને માન મોટું આપીએ (૨)

બેસો બેસો સૌ બ્હેન લલિતાને ફુલથી વધાવીએ (૨)
ધરી ઉરે ઉમંગ આનંદનો દિન આજે માનીએ (૨)

પ્રાણુલાલ—કન્યા વિક્રયના ક્રૂર કૃત્યમાંથી બચી તું બેન'ડી
ઉપકાર માને તું પ્રભુનો વ્હાલી મારી બેન'ડી
કન્યાવિક્રયનો નાશ જડમુળથી થવા હીમ્મત ધરૂં
જીંદગીના જોખમે પાછો કદીપણુ નહીં ફરૂં
દમ્પતી જોડું તમો સંસારમા સુખી રહો
સુખ સંપતી ભવ્ય કીર્તીમાંહે જીંદગાની સફળ કરો

પ્રવેશ સાતમો સમાપ્ત.

પ્રવેશ આઠમો.

પ્રાણુલાલ—મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર તમોએ મારા અસહ્ય દુઃખમાં જે કીમતી મદદ આપી છે. તેનો શુભ બદલો હું કયારે આપી શકીશ. તે બાબતની અપૂર્વ આકાંક્ષા આજથીજ મારા હૃદયમાં જન્મ પામી છે.

સૌભાગ્યચંદ્ર—મિત્ર પ્રાણુલાલ એ શુ બોલો છો. મેં ઉપકાર જેવું કંઈપણ કામ કર્યું નથી. પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરો કે આપણી પવિત્ર મિત્રતા આજના ગાઢ પરિચયે અજરઅમર થઈ છે તો તે પવિત્ર મિત્રતા દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધી પામી ઓહોનીશ જાઓકામી રહે. મિત્ર પ્રાણુલાલ તમોએ જે અદભુત સાહસ કર્યું છે તે ખરેખર પૂર્ણ પ્રસંશાને પાત્ર છે અને તે સાહસમાં કુદરતે તમોને યારી આપી છે.

પ્રાણુલાલ—મિત્ર સૌભાગ્યચંદ્ર સ્રષ્ટીનો નિયમ છે કે અનેક સુખને અંતે દુઃખ છે અને અનેક દુઃખને અંતે સુખ છે. કોઇપણ કામ કોઇપણ સાહસ નીતીથી દ્રઢતાથી હીમ્મતથી અને સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવે તો અંતે સત્યનો જય થાય છે પરિણામે હીમ્મતે મર્દ તો મદદે ખુદા હોય છે.

સુરખ—પ્રાણુલાલ પ્રાણુલાલ તું મને માફ કર. મેં અભાગણીએ આ શું કામ કર્યું.

પ્રાણુલાલ—માતુશ્રી દીલગીર ના થાઓ. માફી માંગવાને તમો યોગ્ય નથી તમારી ભુલ તમારી નજરે ચડી છે એજ તમારા પ્રશ્ચાતાપનું પ્રાયશ્રીત છે માતુશ્રી આજે તમારા ભાગ્યની બલીહારી થઈ છે. તમારી ગરીબડી પુત્રી આજે સારે ઘરે સારા વરને વરી છે. તમારા પુત્રનો આજે દુનીઆમાં નવો અવતાર થયો છે. માટે

પ્રભુનો ઉપકાર માનો તમારા બાળકોને આશીરવાદ આપો અને તમારી જીંદગી પ્રભુ સ્મરણમાં નિરગમન કરો. એટલે આ ક્ષણ ભંગુર કાયાનું કલ્યાણ થાય.

હુરખ—અરેરે આ દુનીઆમાં પોતાની પુત્રીનું કલ્યાણ નહીં ઈચ્છનારી મારા જેવી દુષ્ટ અને અભાગણી માતાઓને હજારો ફીટકાર છે.

પ્રાણલાલ—માતુશ્રી પ્રશ્ચાતાપ છોડી દો. અને ઈશ્વરનું ભજન કરો.

ગાયન (૧૪)

માતુશ્રી મારી થઇ ભાગ્યતણી બલીહારી
ઉપકાર પ્રભુનો એ તમો માનજો રે
મુજ પિતાના પંજામાંથી હું છુટયો છું
બહેની તારા આ ભાગ્યમાંહી લખ્યો છે
સુંદર વર સારો એ તમો માનજો રે—માતુશ્રી.
પ્રભુ કૃપાથી યત્ન સફળ કહેવાયો છે
મનુષ્ય યત્ન ઈશ્વરની કૃપા એ
કહેવતમાં ફાવ્યો એ તમો માનજો રે—માતુશ્રી
કન્યા વિક્રય કરનારા ના સુતને સમજાવું
મારા માફક કરવાને માટે
કદી નહીં મુંઝાવું એ તમો માનજો રે—માતુશ્રી

પ્રવેશ આઠમો સમાપ્ત.

પ્રવેશ નવમો.

ગાયન (૧૫)

લલિતા. પ્રાણનાથ પ્રિતીના પંથે પધારો
સ્નેહ સુંદર શામળીઆ સ્વીકારો—પ્રાણનાથ.
પાપી પીતાના પંજામાંથી ફાવી
ઈશ્વરે તેમાંથી મુજને બચાવી
અમી દ્રષ્ટીની વૃષ્ટી વરસાવો—સ્નેહ—પ્રાણનાથ.

સૌભાગ્યચંદ્ર—સ્નેહ અમ્રત અંતરમાં ઉતારો
તાપ ત્રિવિધ સંતાપ નિવારો

પ્રાણુ પ્રિયા પ્રીતીની રીતી વધારો
હવે સુખેથી સુંદરી સિધારો—પ્રાણુનાથ.

લલિતા—પ્રાણુનાથ પધારો પતિપુજનનો સમય થવા આવ્યો છે.

સૌભાગ્યચંદ્ર—બહુ સારૂં પ્રિયા ચાલો તારા જેવી ગુણુવાન સ્ત્રીથી હું આજે ભાગ્યશાળી થયો છું.

લલિતા—હું પણુ આપના જેવા સદગુણુ પતીથી મ્હોટી ભાગ્યવાન થઇ છું.

પ્રાણુલાલ—પ્રિય બહેન લલીતા તારી પતી ભકિત કરવાની પ્રબળ બુધ્ધી જોઈ હું ઘણો ખુશી થાઉ છું અને તને દ્રઢ ભલામણુ કરૂં છું કે આ સંસારમાં સુખ અને દુઃખના ત્રાજવામાં સર્વત્ર મનુષ્યો ત્રોળાઇ રહયા છે માટે સુખમાં દુઃખમાં આપતીમાં વીપતીમાં જગલમાં મંગળમા કોઇ પણુ સ્થળે કોઈ પણુ વખતે તું તારા પતિને પ્રભુ તરીકે લેખી તું તારા પતીનું એહોનીશ પુજન કરજે અને તેવી રીતે પોતાના પતીને માનનારી સ્વછંદી અને તેજસ્વી સ્ત્રીઓ આ સંસારમાં મહા સતી તુલ્ય ગણાય છે માટે બહેન સાંભળ.

લલિતા—વડીલ બન્ધુ આપની અમુલ્ય આજ્ઞા શીર ચઢાવું છુ.

ગાયન (૧૬)

પ્રાણુલાલ—સરસ નિરસ સુખ દુઃખ નવ ગણીએ સંતોષ માની રહીએજી (૨)

સકળ શિરોમણી મનહર મુર્તી નામ નારાયણુ લઈએજી
સુવર્ણુ પ્રભાતે નિજ પતીની શેવા સદંતર કરીએજી
પુર્ણુ પ્રતાપી મન રાખીને સુખ સાગરમાં તરીએજી
અલભ્ય ભકિતને અખુટ શકિતથી પતીનું મન રીઝવીએજી
સમગ્ર સુખમાં અનંત દુઃખમાં પતિને પ્રભુ સમ ગણીએજી
તો ભવસાગરમાં તરી જઇને મહા સતી કહેવાયેજી

લેખના હ્રદય ઉદ્દગાર.

કન્યાવિક્રયની ક્રુરતાની પુર્ણાહુતી કરશોજી
સિંધુ સુતાનો સેવક કહે છે કંઇક [illegible] લેશોજી.

સમાપ્ત.

